

VILNIUS UNIVERSITY

AGNĖ JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ

**THE CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF THE FREEDOM OF
INDIVIDUAL ECONOMIC ACTIVITY IN LITHUANIA: ECONOMIC,
HISTORICAL AND COMPARATIVE INSIGHTS**

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2017

Dissertation was prepared in 2011 – 2016 at the Faculty of Law, Vilnius University.

Scientific supervisor – prof. dr. Egidijus Šileikis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S)

The doctoral dissertation will be defended at the Law Research Council of Vilnius University:

Chairman of the Council – Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilnius University, Social sciences, Law – 01 S)

Members:

Prof. dr. Jevgenij Machovenko (Vilnius University, Social sciences, Law – 01 S);

Prof. dr. Jonas Prapiestis (Vilnius University, Social sciences, Law – 01 S);

Prof. habil. dr. Krzysztof Skotnicki (University of Lodz, Social sciences, Law – 01 S);

Prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolas Romeris University, Social sciences, Law – 01 S).

The doctoral dissertation will be defended at the public meeting of the Law Research Council on 30 of June, 2017 at 13:00 in the Kazimieras Leonas Sapiega (302) Hall of Vilnius University Faculty of Law.

Address: Saulėtekio av. 9, Building 1, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was distributed on 30 May, 2017.

The doctoral dissertation is available for review at the library of Vilnius University and website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

AGNĖ JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ

**ASMENS ŪKINĖS VEIKLOS LAISVĖS KONSTITUCINIAI PAGRINDAI
LIETUVOJE: EKONOMINĖS, ISTORINĖS IR LYGINAMOSIOS ĮŽVALGOS**

Daktaro disertacijos santrauka

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017 metai

Disertacija rengta 2011-2016 metais Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Egidijus Šileikis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Tarybos pirmininkas – prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

prof. dr. Jevgenij Machovenko (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Jonas Prapiestis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. habil. dr. Krzysztof Skotnicki (Lodzės universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2017 m. birželio 30 d. 13 val. Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-102222 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2017 m. gegužės 30 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius.

CONTENT

INTRODUCTION.....	6
THE RELEVANCE OF THE RESEARCH.....	11
THE NOVELTY OF THE RESEARCH.....	14
THE THEORETICAL SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH.....	16
THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH.....	17
THE OBJECT OF THE RESEARCH.....	19
THE AIM OF THE RESEARCH.....	22
THE OBJECTIVES OF THE RESEARCH.....	23
THE RESEARCH STATEMENTS TO BE DEFENDED.....	23
METHODS OF THE RESEARCH.....	24
CONCLUSIONS.....	27
LIST OF SCIENTIFIC ARTICLES PUBLISHED BY THE AUTHOR ON THE SUBJECT OF THE DISSERTATION.....	30
LIST OF PRESENTATIONS BY THE AUTHOR AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES.....	31
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR.....	32
SUMMARY OF THE RESEARCH IN LITHUANIAN.....	33

THE CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF THE FREEDOM OF INDIVIDUAL ECONOMIC ACTIVITY IN LITHUANIA: ECONOMIC, HISTORICAL AND COMPARATIVE INSIGHTS (Summary)

INTRODUCTION

The evolution of economic-legal thought is a multi-stage phenomenon, embracing the stages of perception, development, consolidation and conversion into the official doctrine. At the outset, the representatives of philosophical science examined (and continue to examine) the content of individual autonomy; they singled out specific individual freedoms distinct from one another by their nature or purpose: (1) psychological freedom; (2) social freedom; (3) economic freedom; (4) political freedom; and (5) existential freedom¹. Therefore, economic freedom can primarily be identified as a philosophical category². This aspect has legal meaning from the point of view of hermeneutics³ and the ensuing analysis of the interpretations of legal texts. Subsequently, the pioneers of the science of economics, while analysing economic relationships and drawing on philosophical reflections on individual economic freedom, distinctively elaborated these reflections creating the conceptions of capital accumulation (mercantilism), trade promotion (physiocratism and classical political economy) and other concepts pertinent to ensuring general economic welfare (which are analysed in the first part of the dissertation). Afterwards, based on the above-mentioned economic conceptions, politicians and statesmen (constitutionalists) formulated the texts of national constitutions (or other legal acts of exceptional international and constitutional legal meaning, such as basic laws, declarations, conventions or charters), i.e. drafted legal provisions that mainly build upon economic context and are designed to regulate the fundamentals of national economies (these issues are examined in the second part of the dissertation). Ultimately, legal scholars (e.g. Richard Posner⁴) and law schools nurtured

¹ For more, see ŠLIOGERIS, A. *Transcendencijos tyla*. Vilnius, 2011, pp. 370–372.

² In view of its aims and scope, this dissertation does not undertake any further examination of economic freedom as a philosophical category.

³ For more on hermeneutics in the context of law, see VAIČAITIS, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir Konstitucija*. Vilnius, 2009; ARLAUSKAS, S. *Šiuolaikinė teisės filosofija*. Vilnius, 2011, pp. 117–123.

⁴ For more, see POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 302.

by them⁵, as well as courts under the greater or lesser influence of the inquiry carried out by the said legal scholars and schools, in the course of interpreting respective constitutions or other legal acts of exceptional international and constitutional legal meaning, eventually formulated particular doctrinal concepts grounded in economic and historical insights, i.e. developed the settled or progressively revised official judicial jurisprudence (which is analysed in the third and fourth parts of the dissertation).

Accordingly, no fundamental legal norms and, even less so, constitutional provisions adopted by referendum derive purely from the legal imagination or diverging views of their drafters⁶, or their effort to pre-empt legal disagreements. These provisions stem from the needs and interests triggering the said imagination, diverging views or efforts, or from the previous experience as regards the validity of the said provisions, or from insights as to their justification⁷. In this respect, the provisions of the present 1992 Constitution of the State of Lithuania concerning the fundamentals of the national economy and their constituent elements and values represent not an accidental ideological (politological) vision produced in 1992, but rather constitute a matter determined by practical experience that society underwent in 1918–1940, the particular historical economic disappointment during the period of 1940–1990, and the expectations and needs⁸ existing in 1988–1991. These provisions need to be analysed not only from the point of view of legal technique or a system of normative content, but also from the aspect of broader genesis, i.e. in the context of economic and historical factors and, thus, also in their comparative terms.

⁵ E.g. the economic analysis of law developed by the Chicago School of Law. For more, see MUSRAUSKAS, D. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. *Teisė*, 2012, Vol. 84, pp. 143–156.

⁶ RÖMERIS, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Pirma dalis. Valstybė. I tomas*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 286; MAKSIMAITIS, M. Lietuvos valstybės ir teisės atgimimo koncepcijos formavimasis. *Jurisprudencija*, 2013, 20(1), pp. 7–22; SINKEVIČIUS, V. 1992 m. Konstitucijos rengimas: to laikotarpio užrašų fragmentai. *Jurisprudencija*, 2012, No 19(3), pp. 889–906; PRAPIESTIS, J.; ŽILYS, J. Kelias į Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Lietuvos aidas*, 21 October 1992.

⁷ For more on factors determining law, see HEGEL, G. W. F. *Teisės filosofijos apmatai arba prigimtinės teisės ir valstybės mokslo metmenys*. Vilnius: Mintis, 2000; LEONAS, P. *Teisės enciklopedijos paskaitos*. Vilnius: Pozicija, 1995; MAHLMANN, M. *Rechtsphilosophie und Rechtslehre*. Baden-Baden: Nomos, 2010.

⁸ Formally, starting from the Law of the USSR on Cooperatives in the USSR, adopted on 26 May 1988 (Gazette of the Supreme Soviet and the Government of the Lithuanian SSR (“Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios”), 1988, No 22-246), and, especially, from the Law of the Lithuanian SSR on the Fundamentals of the Economic Independence of the Lithuanian SSR (“Dėl Lietuvos TSR ekonominio savarankiškumo pagrindų”), adopted in May 1989 (Gazette of the Supreme Soviet and the Government of the Lithuanian SSR (“Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios”), 1989, No 15-168). For more, see e.g. ŠADŽIUS, L. *Lietuvos šiuolaikinės bankininkystės raidos pradžia (1988–1990 m.)*, <http://www.lb.lt/sadzius> [accessed 1 June 2016].

Ignoring or rejecting the foregoing and taking account of Kelsen's "pure" theory of law⁹ (detached from economics or social science) makes it impossible to provide a convincing scientific explanation (based on interdisciplinary approach) of the present-day activity of the Constitutional Court in the context of the development of constitutionalism¹⁰: e.g., first of all, why Chapter IV "The National Economy and Labour" of the 1992 Constitution of the Republic of Lithuania and its first provision ("The economy of Lithuania shall be based on the right of private ownership, freedom of individual economic activity, and economic initiative" (Article 46(1)) radically differ from the functionally analogous Chapter 4 "The Economy" of the 1990 Provisional Basic Law of the Republic of Lithuania and its first provision ("The economy of Lithuania shall be based on the property of the Republic of Lithuania, which shall consist of the private property of its citizens, the property of groups of citizens, and state property" (Article 44(1)); secondly, in what way the constitutionally consolidated economic foundations allow identifying the fundamentals of such a specific legal regulation as the one governing "exports of quota white sugar"¹¹ or "purchase of precious metals"¹²; or, thirdly, why the theory of economic perception of the constitutionally consolidated regulation evolved and spread in the legal science of western states, resulting in a specific (new) well-established field of law, which has stimulated the preparation of dissertations and habilitations on the topic of "economic constitution"¹³.

This subject matter of interdisciplinary scientific research has not so far evoked a strong response in Lithuanian legal science. Nevertheless, a considerable impetus came in 2016 at the level of scientific legal monographs. The provisions of the Preamble to the 1992 Constitution of the Republic of Lithuania, in particular its stipulation "having based its legal foundations on the Lithuanian Statutes and the Constitutions of the Republic of Lithuania", inspired a collective study (by a group of authors) on the concept of the historical constitution¹⁴. Thus, the historical context of the provisions explicitly

⁹ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 43.

¹⁰ For more, see e.g. ABRAMAVIČIUS, A.; JARAŠIŪNAS, E. *Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje*. *Teisė*, 2004, Vol. 53, pp. 7–26.

¹¹ The ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 31 May 2006.

¹² The ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 15 March 2008.

¹³ ADAMOVICH, I. B. *Entstehung von Verfassungen. Ökonomische Theorie und Anwendung auf Mittel- und Osteuropänern 1989*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.

¹⁴ GRIŠKEVIČ, L., et al. *Lietuvos konstitucionalizmo istorija (istorinė Lietuvos konstitucija), 1387 m.–1566 m.–1791 m.–1918 m.–1990 m.*: monograph. Vilnius: Vilnius University: Vilnius University Press, 2016. This published

consolidated in the Preamble to the Constitution determined that the concept (based on interdisciplinary approach) framing the factors or reference points in relation to the creation of the Constitution primarily appeared in Lithuanian legal science at the level of the formulation of the concept of the historical constitution. Thereby, the vision of the economic constitution was given a powerful stimulus to be further developed through a more detailed analysis. If the “historical Lithuanian constitution” is already implanted and well-argued in the most recent studies on legal history and has not been put in doubt so far, the interdisciplinary analysis of constitutional provisions (in particular, Chapter IV “The National Economy and Labour”) should discern and examine not the purely legal constitution, but the “economic Lithuanian constitution” as well.

Therefore, while acknowledging the existence of the deep-rooted links of the constitutionally consolidated economic fundamentals and the categories used to define them with economics, it is important to bear in mind that every modern democratic law-governed state pursues the objective of building general (common) welfare, as well as strengthening the national economy, e.g. promoting “economic efforts [...] that are useful to society” (Article 46(2) of the Constitution of the Republic of Lithuania) and creating an appropriate business environment. It is historically evident that there is a direct relationship between the economic growth of a state and the freedom of economic activity¹⁵ (also called “individual economic freedom”)¹⁶. The national economic growth can be promoted not only directly (by regulating supply and demand), but also indirectly – by creating the preconditions for the unrestricted and free development of the freedom (initiative) of individual economic activity. Individual economic activity is the most important area of human activity that allows individuals to preserve and foster both their independence (autonomy) and their inherent sociability (people-to-people contacts, cooperation and the coordination of actions) and enables the creation of human culture. In

research was financed by the Research Council of Lithuania under the National Lithuanian Studies Development Programme for 2009–2015.

¹⁵ DE HAAN, J.; and SIERMANN C. L. J. *Further evidence on the relationship between economic freedom and economic growth*. *Public Choice*, 1998, Vol. 95, pp. 363–380, <http://www.springerlink.com/content/w77p365u6716uu08/fulltext.pdf> [accessed 10 July 2014].

DOUCOULIAGOS, C.; and ULUBASOGLU, M. A. *Economic freedom and economic growth: Does specific action make a difference?* *European Journal of Political Economy*, 2006, No 22, pp. 60–81, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S017626800500042X> [accessed 3 July 2014].

¹⁶ The terms “freedom of economic activity” and “individual economic freedom” are used in the research as synonymous.

addition, taxes and charges paid by economic operators constitute a source of funding the financial needs of the whole state and social assistance provided to those who are in need of support. “The economic order and freedom of economic action should be regarded as categories of exceptional importance, since precisely these categories create the preconditions for the existence of the entire social order and determine the content of this order”¹⁷.

The concept of the freedom of individual economic activity – one of the core (key) concepts used in the Lithuanian Constitution (Article 46) and other constitutions (provisions of analogous nature and purpose) of central and western Europe – is understood in varied ways and is not encapsulated in a single universally recognised definition. Today, its essence is largely associated with free markets and is described as the freedom to produce, trade in and consume any goods and services acquired or produced without the use of force, fraud or other illegal means. Economic freedom is consolidated through certain fundamental legal imperatives, primarily the rule of law, the protection of property rights, the freedom of individual economic initiative, the freedom of contracts and other principles, which are either directly entrenched in the constitutions of democratic law-governed states or stem from the said principles¹⁸. According to the conventional differentiation of human rights by their nature (into universal personal, civil political, economic social and cultural), the freedom of economic activity is grouped under economic rights. However, the close link of this right with the protection of property rights, the freedom of individual expression, the principle of the equality of persons before the law and the standard of non-violence brings this right into close proximity with fundamental inherent and civil rights¹⁹. According to Lastauskienė, the content and scope of the freedom of economic activity is determined by the socially (nationally) inculcated understanding of the extent to which a person is free to engage in economic activity – in principle, it is on the given plane that a certain social contract is made as to the extent of

¹⁷ LASTAUSKIENĖ, G. Ekonominiai argumentai teisėje: jų vieta ir ribos. *Teisė*, 2013, No 89, p. 25.

¹⁸ LAPINSKAS, K. Welcome speech by Kęstutis Lapinskas, President of the Constitutional Court of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, in *Konstituciniai ekonominės laisvės pagrindai ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XIV konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010, p. 7.

¹⁹ AMBRAZEVIČIŪTĖ, K.; BALTRIMAS, J.; and MAURICĖ-MACKUVIENĖ, E. *Teisės į nuosavybę, teisės į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą, vartotojų teisių užtikrinimo problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2012, p. 28.

permitted interference by the state with the freedom of individual economic activity by means of restricting or otherwise regulating it²⁰.

Therefore, the significance of the explicit consolidation (as well as implicit supposition) of the constitutional foundations of economic activity, along with the importance of the analysis of political, economical and historical factors having determined this consolidation (supposition), is obvious not only from the point of view of the development of theoretical interdisciplinary studies of law, but also in terms of the establishment of the practical concept (notably applicable in legislation and its constitutional review) of ensuring derivative legal possibilities of individual persons and building the welfare of the whole society by means of national legal regulation. The consolidation of the freedom of individual economic activity and initiative in the legal act that has supreme legal force in the state (in domestic law) – the Constitution – gives the preconditions for conducting the constitutional review of norms (and developing the relevant academic theoretical jurisprudence of significance for constitutional review) when deciding whether these values are respected in lawmaking by institutions formulating and implementing national economic policies and whether the activity of operators making use of these values and deriving a particular claim (in respect of the state) on the grounds of these values is properly administered and effectively protected (through administrative and judicial means) against the arbitrariness of authorities and irresponsible radical changes in economic policies, disproportionate restrictions or prohibitions, unfounded advantages, etc.

THE RELEVANCE OF THE RESEARCH

“The concepts of entrepreneurs and business, as well as the standards of good business, still lack a clear definition” in Lithuanian society, and the freedom of individual economic activity is “a fairly recent combination of categories for the Lithuanian public”²¹. Economic processes become apparent through particular changes. In the history of world countries, the economic path of Lithuania, as well as of other “socialist republics”, is

²⁰ LASTAUSKIENĖ, G. *Ekonominiai argumentai* [...], p. 24.

²¹ Vilniaus universitetas. *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Editor in chief E. Kūris. Šiauliai: Titnagas, 2015, p. 245.

unique, transforming the country from the Communist order into a democratic market-based system through adopting and developing European business standards. Besides the internal transformation, “the Lithuanian economy continuously needed (and still needs) to respond to challenges from the external environment: the collapse of the Soviet economic system, the financial crisis of neighbouring Russia, which continued to exert a considerable economic impact on the country during the first years of independence, the requirements of the integration into the EU single market”²², the economic crisis of 2009, the embargo imposed by Russia, etc. Volatile economic processes lead to particular changes in the legal regulation of economic relations²³, and these changes may create the preconditions for derogations from the regulation consolidated in the Constitution and ensuing constitutional disputes. Considering this and seeking to achieve harmony in economic relations, it is particularly important to lay down the proper grounds for the exercise of the freedom of individual economic activity, so that these grounds remain fundamental and invariable in the face of the frequently changing national or international political will. Such stability is an essential means of promoting the development of national business. The Constitution forms “a certain framework, defining what is legally necessary and what is legally possible; overstepping this framework poses a threat to the foundations of the life of society and the state”²⁴. The consolidation of “the foundations governing the regulation of economic relations” provides certain stability to these relations and ensures the continuity and predictability of the economic, social and political reality. Therefore, ensuring the foreseeability of the legal reality in the context of constantly changing economic relations requires an integrated and extensive research, from the interdisciplinary comparative, historical, economic and legal perspectives, into the “perfect law” establishing the foundations of the freedom of individual economic activity.

The relevance of the researched subject matter is further determined by, first of all, the relatively marginal attention given in the doctrine to the economic aspects of the

²² KUODIS, R. *Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos*, www.lb.lt/kuodis_5 [accessed 21 August 2016].

²³ E.g., at the time of the “overnight tax reform” in 2008, over 220 articles of laws, most of which were related to the limitations imposed on the activity of economic operators, were amended under a fast-track procedure (including amendments to laws on value added tax, corporate income tax, personal income tax, etc.).

²⁴ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, Vol. 67(59), p. 10.

Constitution and, secondly, recent discussions on the institutional aspects of the exercise of power by public authorities in economic relations²⁵.

The significance of the subject matter in question is equally evident in the examples from Lithuanian law, as entities entitled to apply to the Constitutional Court have been increasingly concerned with the freedom of economic activity. As pointed out in the 2015 Annual Report of the Constitutional Court, “one of the most substantial issues in the jurisprudence of the Constitutional Court in 2015 was the regulation of economic activity for the benefit of the general welfare of the nation”²⁶. The statistical analysis shows that, out of 23 cases in which the Constitutional Court ruled on the merits of the issues raised by the petitioners in 2015, as many as 13 cases were related to the implementation of economic and social rights. In view of this, the increasingly growing number of constitutional justice cases indisputably reflects the importance and development of the doctrine under investigation.

In addition, the analysis of the doctrine developed by the Constitutional Court shows that there is a considerable number of constitutional justice cases in which the Constitutional Court found particular legal acts regulating the activity of economic operators to have been in conflict with the Constitution²⁷. It is in these cases that the constitutional foundations of the freedom of individual economic activity served as a guarantee of ensuring fair economic relations. Therefore, the area under investigation is

²⁵ E.g. the article “Shackles are being tried on the guardians of the Constitution” by Raimonda Ramelienė addresses the intention by the members of the Seimas to prohibit the Constitutional Court from interpreting legal acts related to economy. According to Social Democrat MP Algirdas Sysas, Deputy Speaker of the Seimas and a member of the Committee of Social Affairs and Labour, the proposals to limit the powers of the Constitutional Court to interpret matters related to economy have a rational foundation. In the opinion of this politician, containing the Constitutional Court would require amending the Constitution. “Of course, the constitutional experts say that it needs not to be touched. But if we want clarity, we must take certain decisions, otherwise we will push ourselves into a dead end”, – was stated by the MP. According to Liberal MP Kęstutis Glaveckas, Deputy Chair of the Committee on Budget and Finances, the Constitutional Court is not capable of grasping the whole situation in the state. In his opinion, “the interference by the Constitutional Court into economic relations is not rational in some cases”. For more, see RAMELIENĖ, R. Konstitucijos sargams matuojami pančiai. *Lietuvos žinios*. 18 March 2016, p. 3.

²⁶ The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. *Annual Report 2015*, 2016, p. 22

²⁷ Mention can be made of several examples:

(1) In its ruling of 21 January 2008, the Constitutional Court declared the unconstitutionality of Article 41 (wording of 9 March 2004; Official Gazette *Valstybės žinios*, 2004, No 47-1548) of the Republic of Lithuania’s Law on Alcohol Control, to the extent that it did not provide for the possibility for the enterprises whose licence had been revoked for the violations of law specified in Paragraph 17 (wordings of 9 March 2004, 25 April 2006 and 21 June 2007) of Article 34 of this law to file complaints against decisions regarding the said sanction with a court.

(2) In its ruling of 14 March 2002, the Constitutional Court found the unconstitutionality of Paragraph 2 of Article 11 of the Republic of Lithuania’s Law on Pharmaceutical Activities (Official Gazette *Valstybės žinios*, 1991, No 6-161; 1993, No 29-666) to the extent that it limited the right of natural persons without higher pharmaceutical education and groups of natural persons to possess pharmacies by right of ownership.

equally important for both state institutions establishing the conditions for business environment and economic operators (natural or legal persons) falling within legally significant situations related to the exercise of the freedom of economic activity (licences, interference (by the state) with the freedom of economic activity, etc.). Thus, the comprehensive understanding of this area can ensure the adequate implementation and proper protection of the subjective right in question.

THE NOVELTY OF THE RESEARCH

In view of the relevance of the undertaken research, the dissertation provides a comprehensive cross-cutting study that has not so far been carried out in the Lithuanian legal doctrine to investigate the constitutional foundations consolidated in the 1992 Constitution of the Republic of Lithuania for the freedom of individual economic activity, by analysing them from the interdisciplinary comparative, historical, economic and legal perspectives.

As rightly noted by Juozas Žilyš, “while taking a look at the present as social reality in order to gain a thorough understanding of it, it is always meaningful to turn back to the past”²⁸. The knowledge of historical developments enables the understanding of the historical preconditions for the establishment of the current legal regulation, as well as the reasons underlying their appearance, i.e. provides the possibility of acquiring awareness of the social environment that generated the emergence of the political, economic and legal expectations of individual operators. Considering this, in order to thoroughly reveal the meaning of the freedom of individual economic activity, the research includes the analysis of the genesis of the constitutional freedom at issue, for the purpose of which, while taking a look at the period of the formation of constitutional foundations, consideration is given to the historical-economic nature of the relevant constitutional provisions, thereby assessing, in an integrated and extensive manner, the aspects leading to the constitutionalisation of the freedom of individual economic activity as such in Lithuania

²⁸ ŽILYS, J. Konstitucija – visuomenės ir valstybės tvarumo pagrindas. *Konstitucinė jurisprudencija*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2012, No 4(28), p. 293.

and the reasons determining precisely those constitutional foundations of this freedom as laid down in the fundamental legal act of the state.

While assessing, from the aspect in question, the area falling under the scope of this research on the national level, it is similarly important to compare and examine the constitutional justice input of other states, especially those that are historically and geopolitically close to our state²⁹. For this purpose, the dissertation research analyses the experience of Germany and Poland, both of which had wielded influence on the Lithuanian constitutional tradition³⁰, in establishing the constitutional guarantee of the possibility of free exercise of economic activity. The choice of the provisions of the Basic Law of the Federal Republic of Germany and the judgments passed by the German Federal Constitutional Court on the interpretation and application of these provisions was driven by the following reasons: primarily, the exceptional political and legal circumstances leading to the enactment (in 1949) of the Basic Law (from 3 October 1990, this legal act entered into force also in the former³¹ German federal states located within the zone that had been occupied by the Soviet Union) and the particularly effective operation of this law (following the reunification of West and East Germany, the Basic Law was not replaced by another constitutional legal act, as it had been envisaged initially at the time of adopting this law)³² and, secondly, taking account of the distinct development of the jurisprudence of the German Federal Constitutional Court (based in the city of Karlsruhe) in terms of its evolution into one of the conceptually most influential national constitutional doctrine in Europe.

The constitutional foundations of the economic activity of the Republic of Poland are examined due to the specific legal technical features of the *lex fundamentalis* adopted

²⁹ It should be mentioned that Lithuanian legal scientific research comprises studies that provide the legal economic analysis of the Anglo-Saxon countries (e.g. MURAUŠKAS, D. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. *Teisė*, 2012, Vol. 84, pp. 143–156.); however, there have been no studies so far on the legal and economic situation in the states lying in close proximity to Lithuania, such as Poland or Germany.

³⁰ As further analysis shows, at the time when the constitutional imperatives consolidating economic freedom were drafted for 1922 Constitution of the State of Lithuania, a significant impact was made by the 1919 Constitution of the German Reich. Whereas the draft 1938 Constitution of Lithuania built on the 1935 Constitution of the Republic of Poland, which was extolled by the then Lithuanian nationalists.

³¹ Baden-Württemberg (*BadenWuerttemberg*), Bavaria (*Bayern*), Berlin (*Berlin*), Bremen (*Bremen*), Hamburg (*Hamburg*), Hesse (*Hessen*), Lower Saxony (*Niedersachsen*), North Rhine-Westphalia (*Nordrhein-Westfalen*), Rhineland-Palatinate (*Rheinland-Pfalz*), Schleswig-Holstein (*Schleswig-Holstein*).

³² The provisional force of the Basic Law for the Federal Republic of Germany was explicitly provided for in its text, i.e. Article 146, stipulated that the Basic Law would cease to apply on the day on which a constitution freely adopted by the German people would take effect.

by this state in 1997 (compared with the constitutions adopted by other central and eastern European states in 1990–1994)³³, as well as due to historical circumstances (over a long period of time, Lithuania and Poland formed a single state; later, as separate states, both were subject to the Soviet enforcement of the imperatives of socialist ideology, which had no relevance to rational economic foundations. In view of these circumstances, it is worth comparing in what way the constitutional foundations for economic activity were ultimately built in both states, which had long existed under a unified state and had undergone similar metamorphoses of economic life.

To avoid contradictions in law and tensions arising due to the pluralism of European legal systems, the jurisprudence of the Constitutional Court must take account of supranational legal acts and case law. Considering this, the research gives a concise analysis of the relevant doctrines of the ECtHR and the CJEU insofar as they interpret the said legal acts and case law in connection with the freedom of economic activity. Such analysis is necessary with a view to contributing to more effective compliance with international obligations.

THE THEORETICAL SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH

This dissertation research aims to contribute to Lithuanian legal scientific studies exploring the fundamentals of human rights and freedoms in Lithuanian law³⁴. No comprehensive theoretical analysis – which, among other things, would be based not only on the case law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, but also on the official constitutional doctrine of neighbouring states and the jurisprudence of the ECtHR and the CJEU – has so far been carried out to explore the content of the freedom of individual economic activity in the Lithuanian legal system. Therefore, such a situation should be treated as a gap in the doctrine of general public law.

³³ According to Professor Egidijus Šileikis, the 1997 Constitution of the Republic of Poland, in certain respects, is one of the most perfect constitutions of Central and Eastern Europe. For more, see *Lietuvos ir Lenkijos konstitucijų raida europėizacijos kontekste*. Editor in chief Egidijus Šileikis, Vilnius: LMPA, 2010, p. 11.

³⁴ E.g. mentioned should be made of the research carried out by the Law Institute of Lithuania: “The problems of ensuring the right to property, the right to freedom of individual economic activity and initiative, and consumer rights” (2013); “The problems of ensuring the right to privacy, the right to freedom of thought, conscience and religion, and the right to freedom of expression” (2013); and “The problems of ensuring the right to participate in the governance of the state” (2013). Another relevant research was carried out by Vilnius University to address the situation of human rights at the time of an economic crisis (for more, see Vilniaus universitetas. *Krizė, teisės [...]*, p.105).

The analysis of legal doctrine shows that the concept of the “freedom of individual economic activity and initiative”, entrenched in Article 46(1) of the Constitution, is frequently used and understood by legal scholars in different ways. Some identify this freedom as a freedom or right and, at times, as a legal principle or, occasionally, as a clause of a state programme³⁵. Eglė Mauricė-Mackuvienė observes that the freedom of individual economic activity has received rare attention in legal studies when referring to those rights of all members of society that are considered to be more important: civil rights, the right to privacy, the right to a fair trial, the right to property, the right to work, etc³⁶. Thus, it can be assumed that the legal theory often does not place the freedom of economic activity within the context of human rights and freedoms; the right to the freedom and initiative of economic activity is not always perceived as an important human freedom; and its content remains to be not completely clear in the legal doctrine. With regard to this, it is believed that this research into the constitutional foundations of the freedom of individual economic activity, by revealing the historical and economic circumstances of the emergence of the freedom at issue, the genesis of its constitutionalisation and the subtleties of its content in the light of the national and foreign constitutional doctrines and the case law of supranational courts, will remove “the mantle of secrecy” and will provide a sufficient ground for broader discussions or further related research into this subject matter.

THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH

This dissertation research is not solely focused on the theoretical significance of the explored subject matter. The presented findings are, first of all, important for the Constitutional Court and other national courts³⁷, institutions of state authority (e.g. the

³⁵ For more, see KŪRIS, E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*, No 64(56), 2005, pp. 56–73; BIRMONTIENĖ, T. Ūkinės veiklos laisvės konstitucinė doktrina, in *Konstituciniai ekonominės laisvės pagrindai ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos*: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XIV konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010, pp. 10–53; JARUKAITIS, I. Europos Sąjungos ekonominė konstitucija kaip papildoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos dimensija: tyrimų kontūrai. *Teisės problemos*, 2014, No 2(84), pp. 26–97.

³⁶ AMBRAZEVIČIŪTĖ, K.; BALTRIMAS, J.; and MAURICĖ-MACKUVIENĖ, E. *Teisės į nuosavybę [...]*, p. 34.

³⁷ In this context, it should be noted that, even though retaining certain specific features, the concept of the freedom of economic activity as developed by both the Supreme Court of Lithuania and the Supreme Administrative Court of Lithuania (and not considered in detail in this dissertation) is, in principle, aligned with the jurisprudence of the CJEU and the Constitutional Court of the Republic of Lithuania (e.g. the Supreme Administrative Court of Lithuania, in its ruling of 31 March 2011 (No A822-2563/2011), considered the economic concept of a competitive market in line

Competition Council of the Republic of Lithuania, the State Consumer Rights Protection Authority), etc. The research presents the systemic national constitutional doctrine dealing with the fundamentals of the freedom of individual economic activity and compares it with the jurisprudence of the constitutional courts of other two EU Member States (Germany and Poland) and the jurisprudence of the ECtHR and the CJEU. This analysis reveals the distinct doctrine developed in Lithuanian constitutional law in relation to the freedom of individual economic activity and helps to reach alternative solutions to arising problems. Drawing on international experience, the extensive analysis of the freedom of economic activity brings in doctrinal clarity, which is conducive for ensuring the implementation and protection of the freedom in question.

The results of the research should be useful in forming an effective and harmonious legal regulation of economic relations and helpful in ensuring a stable, rather than changeable, approach to the conditions limiting the freedom of economic activity. It should be noted that this research is not aimed at providing specific proposals for the legal regulation; however, building a harmonious legal regulation has always been considered to be an aspiration of a democratic society.

The conducted research bears a direct practical significance by fostering the protection and defence of the violated economic subjective rights. It makes clear what possibilities and limits were outlined by the drafters of the Constitution to be followed in an economic environment by economic operators (any natural or legal persons exercising the freedom of economic activity). Meanwhile, the examples provided from the case law of the national and foreign constitutional justice institutions and supranational courts raise the understanding as to the purpose, content and restrictions of the freedom under investigation.

with the position of the Competition Council, based on EU law and the jurisprudence of the CJEU (this concept was of essential significance in adjudicating regarding the economic activity carried out by *UAB Trakų paslaugos*, whose shares were owned by Trakai Municipality, insofar as *UAB Trakų paslaugos* provided services paid for by the municipality in the area of site management without tendering competition). This administrative case, in view of its connection with the jurisprudence of the CJEU, is similar to the civil case regarding the protection of the public interest decided by the Supreme Court of Lithuania by its ruling of 13 November 2009 (No 3K-3-505/2009), whose specificity was determined by the issues concerning exceptions made to the public funding procedures for the construction of the national stadium in Vilnius in relation to the decision of the Government to allocate the funds, which had been, purportedly, unexpected to Vilnius Municipality and required it to take hasty action (in the context of the European Capital of Culture events, the commemoration of the Millennium of the name of Lithuania, and the World Lithuanian Sports Games). In this case, it was noted that, under EU law, “unforeseen developments” should be considered such developments that are excessively beyond the regular limits of economic and social life, e.g. earthquakes or floods).

THE OBJECT OF THE RESEARCH

The object of this dissertation research comprises the foundations that are laid down in the Constitution of the Republic of Lithuania for the freedom of economic activity and are analysed within the scope of this research from the interdisciplinary comparative, historical, economic and legal perspectives. Besides an introduction, the dissertation consists of four main parts.

A comprehensive unfolding of the constitutional foundations of the freedom of individual economic activity requires adopting an interdisciplinary approach to their assessment. In view of this, in *the first part of the dissertation*, the research object is analysed from the economic perspective, while seeking to disclose the concept of the freedom of economic activity pertinent to economic and political studies. This part of the research addresses the variants of the concepts of the state economic model (“economic system”), the pursued economic policy and the functions performed in the “national economy”, as introduced in the economic scientific theory. This part also includes the genesis of the economic ideologies (mercantilism, physiocratism, classical political economy) that determined the legal understanding and guarantees of the freedom of individual economic activity. The first part of the dissertation examines the conception of the economic constitution by revealing its economic content. Notably, the phenomenon of the constitution lies in the fact that every domain of science can identify its dimension being regulated in the text of the *lex fundamentalis*; therefore, as mentioned before at the beginning of the Introduction, the fundamental act of the state makes it possible to recognise not only the historical constitution, which has been well argued in the recent studies on legal history, or the economic constitution explored in this dissertation, but also the political constitution (Articles 4, 33(1), 35(1),(2) of the Constitution, etc.), the philosophical constitution (Articles 18, 19, 25, 26, 40(1), etc.), the cultural constitution (Articles 42, 45, etc.), the social constitution (Articles 38, 39, 49 and 51), the ecological constitution (Articles 47 and 54), etc.

The second part of the dissertation is entitled “The Retrospective of the Guarantee of the Freedom of Individual Economic Activity at the Highest Legal Level in Lithuania”. Having answered how the freedom of individual economic activity is understood in economics, it is important to discuss the historical genesis of this freedom, since the

knowledge of historical developments brings to light the historical conditions of the legal regulation governing economic relations. This part of the dissertation is divided into four subparts: the first two deal with the beginnings of the freedom of individual economic activity and analyse the provisions of the Lithuanian Statutes and the 1791 Constitution. The third subpart gives consideration to the specific economic and legal circumstances (the consequences of the state-monopoly capitalism of the Russian Empire and the losses of the centralised planned economy of the Kaiser's Germany) that emerged before the restoration and constitutionalisation of Lithuanian statehood and lay behind the incorporation of the freedom of individual economic activity into the constitutional legal acts of the pre-war period. The fourth subpart is devoted to the development of the constitutionalisation of the freedom of individual economic activity during 1918–1992, paying the central attention to the analysis of the constitutional foundations of the freedom in question as regulated in three permanent constitutions of Lithuania. In order to provide the historical genesis of the regulated foundations of the freedom of individual economic activity, in addition to the highest-ranking legal acts of the respective period, the analysis also embraces the scientific sources in history.

The third part of the dissertation gives the analysis of the constitutional foundations laid down in the 1992 Constitution for the freedom of individual economic activity and the constitutional jurisprudence interpreting them. The research includes the integrated assessment of the constitutional concept of the freedom of individual economic activity, the circle of the entities concerned and the conditions limiting this freedom. From this aspect, a comparative analysis is carried out of the selected constitutional provisions of the foreign states (Germany and Poland) and the official doctrine developed by the constitutional justice institutions of these states. The analysis of the foreign constitutional foundations of the freedom of individual economic activity is, first, used to introduce the international context relevant to national law, at the same time detecting the distinctive features of the doctrine formulated in Lithuanian constitutional law in relation to the freedom of individual economic activity, and, second, to highlight the shared problems in this area and the possible ways of solving them (for this reason, the extensive examination of the constitutional provisions of the Polish and German states and their official constitutional doctrine on the fundamentals of the freedom of individual economic activity does not constitute a direct object of this dissertation).

In order to provide the practical examples in connection with the freedom of individual economic activity from the constitutional jurisprudence of the Republic of Lithuania, the theoretical part of the research is followed by the examination of the constitutional justice cases that disclose the content of separate paragraphs of Article 46 of the Constitution regulating the freedom of individual economic activity. The provided examples from the constitutional jurisprudence reveal the practical problems of the theoretical part of the freedom of individual economic activity.

It should be noted that the most representative cases of the constitutional judicial case law were selected, so that they could adequately reflect the content of the freedom of economic activity. When deciding on the choice of the constitutional justice cases, regard was paid not only to the valuable and relevant constitutional doctrine formulated therein, but also to importance that the cases assumed in the economic life of Lithuania (e.g. those rulings were chosen that had a decisive impact on the economic activity on the markets of pharmacy or sugar and whose consequences reached the present days). To ensure the novelty and relevance of the research, also those rulings and decisions of the Constitutional Court were chosen that were adopted not later than 2000³⁸.

The fourth part of the dissertation presents the doctrine of international courts (the ECtHR and the CJEU) interpreting the concept of the freedom of individual economic activity as guaranteed under the European Convention on Human Rights and EU law, the circle of the entities concerned and the conditions limiting this freedom. This part of the dissertation provides the practical examples of the freedom of individual economic activity from the case law of the ECtHR and the CJEU. The practical examples of the ECtHR jurisprudence assessing the freedom of individual economic activity were selected on the basis of the factsheets published by the ECtHR³⁹ on the most relevant case law of the ECtHR in relation to the freedom of individual economic activity. The illustrative

³⁸ The rulings and decisions of the Constitutional Court were selected based on the information provided by the Constitutional Court on its website www.lrkt.lt and according to JANKAUSKAS, K., *et al. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos. 1993–2009*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010; STAUGAITYTĖ, V., *et al. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos. 2010–2013*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014. Other references (except in practical examples) made in the research to the rulings of the Constitutional Court were not subject to a particular date of their adoption, seeking to provide the doctrine on the constitutional foundations of the freedom of economic activity to as broader extent as possible.

³⁹ European Court of Human Rights. *Companies: victims or culprits*, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Companies_ENG.pdf [accessed 24 August 2016].

judgments of the CJEU were chosen based on the statistics of the cases provided by the European Union Agency for Fundamental Rights in connection with Article 16 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union⁴⁰. An important selection criterion both in the case of the ECtHR and the CJEU was not only the recency of the case law and the broad doctrine on the freedom of individual economic activity, but also its relevance to economic relations in Lithuanian markets.

Each part of the dissertation is closed with concluding comments, concisely summarising and highlighting the main respective conclusions of key significance for the aim of the research, along with the core statements.

The research concentrates on the constitutional foundations of the freedom of individual economic activity. Therefore, it does not explore any particular instances in the regulation and application of this freedom in administrative, civil or criminal law, and does not examine the case law of the Supreme Court of Lithuania or the Supreme Administrative Court of Lithuania in this area, which could merit an independent dissertation research or part of such inquiry in its own right.

It has to be also pointed out that the undertaken research does not extend to cover the integral links between the freedom under investigation and other constitutional rights and freedoms or other constitutional institutes.

THE AIM OF THE RESEARCH

The aim of the research is to comprehensively and systematically explore the constitutional foundations consolidated in the Constitution of the Republic of Lithuania for the freedom of individual economic activity, by analysing them from the interdisciplinary comparative, historical, economic and legal perspectives, as well as identifying the beginnings of this freedom, disclosing its concept, the entities under protection and the possibilities of its limitation.

⁴⁰ European Union Agency for Fundamental Rights. *Freedom to conduct a business: exploring the dimension of fundamental right*, Luxembourg: Publications Official the European Union, 2015, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-freedom-conduct-business_en.pdf [accessed 24 August 2016].

THE OBJECTIVES OF THE RESEARCH

The following objectives are central in order to reach the specified aim of the research:

1. To assess the role of the state economic policy and its impact on the national economy, as well as the necessity of the constitutionalisation of the fundamentals of economic relations.
2. By applying theoretical and empirical scientific research methods and taking account of the legal, economic and historical doctrine, to investigate the origins of the freedom of economic activity, its evolution and the process of constitutionalisation.
3. From the comparative aspect, to examine the constitutional foundations for the freedom of individual economic activity as consolidated in the Constitutions of Lithuania, Poland and Germany and developed through the official doctrine in the constitutional jurisprudence of these states, by providing an integrated analysis of the constitutional concept of the freedom of individual economic activity, the circle of the entities concerned and the conditions of the limitation of this freedom.
4. Drawing on the analysis of the case law of the ECtHR and the CJEU, to reveal the main features of the freedom of economic activity (by exploring the concept of this freedom, the entities under protection and the possibilities of its limitation) in European public law.

THE RESEARCH STATEMENTS TO BE DEFENDED

The statements to be defended in this research are as follows:

1. The economic scientific conceptualisation of the freedom of individual economic activity determined the legal consolidation of the economic foundations of western European states; this consolidation received a strong response in the first sources of Lithuanian constitutionalism (in the provisions of the Lithuanian Statutes and the 1791 Constitution). The guidelines on the freedom of individual economic activity as drawn up in the first permanent 1922 Constitution should be regarded as

the constitutional heritage of the modern Lithuania, which has made a considerable impact on the constitutional foundations of the freedom of economic activity that are proclaimed in 25 October 1992 Constitution.

2. Under the developed official constitutional doctrine, the freedom of individual economic activity, *expressis verbis* consolidated in the 1992 Constitution, is an element constituting a national economic foundation (Article 46(1) of the Constitution) and a component of the inviolability of property (Article 23 of the Constitution), providing economic operators with particularly broad economic initiatives and legal possibilities, which have analogous counterparts referred to in the constitutional law of foreign states and supranational law.
3. The Constitution of the Republic of Lithuania and the constitutional jurisprudence interpreting it consolidate the undifferentiated position of entities exercising the freedom of economic activity (integrating the economic activity of public entities), which differs from the doctrine developed by the constitutional courts of the analysed foreign states and the judicial institutions of the European Union.
4. The constitutional review carried out by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania over the limitations imposed on the exercise of the freedom of individual economic activity is of a narrower scope and ensures the less developed protection of this freedom, compared with analogous review by the judicial institutions of the European Union or the European Court of Human Rights.

METHODS OF THE RESEARCH

The aim and objectives raised for the research required the integrated application of theoretical and empirical scientific research methods, such as the linguistic analysis, historical method, analysis of documents and other research sources, logical and systematic analysis, comparative, critical and other methods⁴¹. Legal methodology dominated, although its application entailed the importance of not only legal, but also interdisciplinary and, primarily, economic and historical knowledge.

⁴¹ KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex, 2002, pp. 179–207; TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: LTU, 2003, pp. 369–466.

The specific “hierarchy” of the employed methods in view of their significance for the statements to be defended and for the conclusions to be formulated can be expressed by means of the following sequence of particular methods:

- *Historical method*, which enabled highlighting the specific features of both economic and legal developments, the particularities of their historical evolution and the coexistence of different patterns, was applied in analysing the formation of the freedom of economic activity in Lithuania. Notably, the 1992 constitutional norms regulating economy were modelled not in the total vacuum but underwent the influence of the economic matters and requirements prevailing in society. The content of these norms was dependent precisely on the established constitutional tradition and the demanding issues tackled in the Lithuanian economy, as well as the economic and social circumstances existing at that time. For this reason, the constitutional regulation governing the freedom of economic activity was approached through the prism of time, i.e. the reflections of the awareness of the freedom of individual economic activity were analysed from the historical aspect starting from the Lithuanian Statutes and the 1791 Constitution, subsequently examining the pre-war Lithuanian constitutional foundations of the freedom of individual economic activity and revealing the relevant legal and economic conditions during the time of the restoration of the independence of the Republic of Lithuania, which determined the content of the provisions regulating the freedom of individual economic activity in the 1992 Constitution.
- The freedom of economic activity is equally recognised in the constitutional law of other states and in the main international instruments protecting human rights and freedoms; thus, in identifying and assessing the similarities and differences between the Lithuanian legal doctrine and case law and the law of other European states (EU, the Council of Europe), *the comparative method* was used. This method is particularly important, since the emergence and evolution of the freedom of economic activity was most greatly influenced by the western legal tradition and economic thought. This has necessitated the scrutiny of how the freedom of economic activity is understood in the constitutional law of democratic Germany and also in Poland, which had long been unified with Lithuania and had undergone similar metamorphoses of economic life, as well as in European supranational law.

Such an integrated analysis allows understanding the distinctiveness of the freedom of national economic activity, along with its similarities and differences compared with other systems of law.

- *The method of the analysis of documents and other research sources* provided means of investigating scientific literature, the relevant national and international legal regulations and the official case law. It should be noted that a targeted selection criterion was used in the analysis of the doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, i.e. both qualitative and quantitative criteria were applied⁴². The same applies to the practical examples drawn from the jurisprudence of the ECtHR and the CJEU analysing the freedom of economic activity⁴³.
- *The method of the linguistic analysis* was used in analysing the concept of the freedom of economic activity, other legal concepts, as well as in analysing and interpreting the meaning of the Lithuanian, German and Polish constitutional provisions, the norms of the European Convention on Human Rights, the Charter of Fundamental Rights of the European Union and other legal acts. This method also provided a significant tool in analysing the relevant national and international case law in the area under investigation.
- *The teleological method* was employed in examining the intentions of the national and international law-making entities having adopted the specific provisions, the reasoning that influenced the adoption of the said provisions and the aims pursued by these provisions.
- *The critical method* was adopted for assessing the strengths and weaknesses, as well as problematic aspects, of the existing constitutional regulation and the developed constitutional doctrine.
- *The methods of the systemic analysis and the logical analysis* were helpful in identifying the elements of the content of the freedom of individual economic activity and the regular patterns of the principal application. The research

⁴² The selection criteria are discussed in greater detail in the section introducing the research object.

⁴³ Ibid.

conclusions were formulated and the summarising comments were made on the basis of these methods.

CONCLUSIONS

1. Guaranteed by the provisions of Chapter IV “The National Economy and Labour” of the 1992 Constitution, the freedom of individual economic activity embodies a combination of legal and economic thought. Due to the uniqueness of this category, it needs to be analysed based on the interdisciplinary approach, by assessing the complexity, centuries-long development and alteration of the economic and legal concept of the object of the freedom of individual economic activity. The analysis of this category is significantly influenced by the reflections of the theories of economic thought (which emerged in Western Europe from the 16th century and encouraged the worldwide spread of the conception of economic freedom) in the scientific works of the then Lithuanian scholars and the fundamental legislative acts such as the Lithuanian Statutes and the 1791 Constitution. Without the analysis of these legal acts and the beginnings of the freedom of economic activity of certain persons (noblemen or townsmen that could equal them) stemming from these acts, it is impossible to properly understand, interpret and apply the economic and historical aspect of the provision “having based its legal foundations on the Lithuanian Statutes and the Constitutions of the Republic of Lithuania” of the Preamble to the 1992 Constitution of the Republic of Lithuania. This interdisciplinary analysis creates the preconditions for drawing the conclusion that the constitutional foundations of the freedom of individual economic activity as laid down in the 1922 Constitution adopted by the Constituent Seimas (which were nearly literally repeated in the 1928 Constitution but differed in principle from the provisions of the 1938 Constitution, which distorted the liberal foundations of the freedom of economic activity) should be regarded as the beginning of the coherent constitutional economic tradition of the Republic of Lithuania.
2. The official dualistic concept of the legal content of the freedom of individual economic activity consolidated in the 1992 Constitution of the Republic of

Lithuania should be considered methodically objectively justified: it can be treated both as a subjective constitutional freedom, encompassing a broad non-exhausting list of legal possibilities, and as a constitutional principle, i.e. a constitutional value. The different treatment given to the concept of the freedom of individual economic activity may lead to differences in the analysis of the content of this freedom; therefore, the following provides a basis for discussion: (1) the freedom of economic activity is recognised as a constitutional subjective right in some states (Germany); while other states (Poland) recognise it also as a constitutional principle forming the foundations of the national economy; (2) the European Convention on Human Rights (which does not directly consolidate this freedom but underlies its close link with the entrenched right to private property) recognises it as a subjective freedom; whereas the Charter of Fundamental Rights of the European Union views it not only as a fundamental right of an individual, but also as a legal principle.

3. If entities exercising the freedom of economic activity are considered to comprise both natural and legal persons, this leads to two types of conceptions of the legal regulation, as well as to the issue of their harmonisation. On the grounds of the official interpretation of the Constitution of the Republic of Lithuania and the European Convention on Human Rights, public legal entities need to be recognised as entities exercising the freedom of economic activity; whereas the Polish and German constitutional doctrine and the jurisprudence of the judicial institutions of the European Union sharing the same position suggest that public legal entities engaged in economic activity may not base this activity on the guarantee of the freedom of individual economic activity. This conception is, in principle, more acceptable from the perspective of the liberal concept of the economic constitution. The principled elimination of public legal entities from the circle of the operators exercising the freedom of economic activity is based on the consideration that these entities, while carrying out a particular economic activity, implement the *ius imperium* of the state and may, under judicial procedure, defend their interests stemming from the rights specifically granted to them by laws, but not deriving from the constitutional-level (or European Union law) foundations of the freedom of individual economic activity.

4. The methodology of constitutional review of norms, which is applied in the Republic of Lithuania to investigate the constitutionality of limitations imposed on the freedom of individual economic activity (as a subjective freedom), should be improved by not being confined to the narrower review of special conditions limiting economic activity (to formal review in the event a limitation is established only on the grounds of a law and material review only in the event of the public interest). The constitutional review of these limitations should place greater orientation towards a broader review applied by the ECtHR and the judicial institutions of the European Union as to whether a particular limitation on the freedom of economic activity is necessary in a democratic society, whether such a limitation avoids denying the nature of the freedom of economic activity, and whether the principle of proportionality is observed.

LIST OF SCIENTIFIC ARTICLES PUBLISHED BY THE AUTHOR ON THE SUBJECT OF THE DISSERTATION

1. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Teisinės ūkinės veiklos laisvės ištakos [Legal Origins of Freedom of Economic Activity]. *Teisė*, 2015, Vol. 95, pp. 84–99.
2. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos ūkinės veiklos laisvės konstitucinių pagrindų lyginamieji aspektai [The Comparative Aspects of the Constitutional Foundations of the Freedom of Economic Activity in Lithuania, Poland and Germany]. *Teisė*, 2015, Vol. 96, pp. 162–186.
3. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Konstitucinė ūkio reguliavimo tradicija 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje [The Constitutional Tradition of the Regulation of the Economy], in *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys* [The Idea of Constitutionalism, General European Law and the Lithuanian Constitutional Tradition: the collection of peer-reviewed scientific articles]. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, pp. 267–289.

OTHER SCIENTIFIC PUBLICATIONS

1. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej wobec europejskich standardów prawa do sądu [The Constitutional Court of the Republic of Lithuania in the Light of the European Standards of the Right to a Fair Trial]. *Przegląd prawa konstytucyjnego*, 2016, nr. 3(31), s. 349–371.
2. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Zasady podziału władzy na Litwie [The Principles of the Separation of Power in Lithuania]. In *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich*. Tom II, redakcja naukowa: Sabina Grabowska, Radosław Grabowski, ISBN 978-83-7996-370-6, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, s. 86-98.

LIST OF PRESENTATIONS BY THE AUTHOR AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES

1. The report “Konkurencija – laisvė ar prievolė” [Competition as a Freedom or an Obligation], delivered at the Lithuanian Social Science Forum (Lithuania) on 16–18 May 2014.
2. The report “Ūkinės veiklos laisvės genezė viduramžiais ir įtaką šiuolaikinių ekonominių santykių vystymosi procesui” [The Genesis of the Freedom of Economic Activity in the Middle Ages and Its Impact on the Process of the Development of Modern Economic Relationships], delivered at the scientific conference of the Faculty of Law and Administration of the University of Lodz (Poland) on 25 April 2014.
3. The report “Social and Economic Rights as Fundamental Rights?”, delivered at the scientific conference of the Faculty of Law and Administration of the University of Lodz (Poland) on 11 October 2015.
4. The report “Wirtschaftsfreiheit in Europa”, delivered at the scientific conference of the 12th European Law Summer School of the Faculty of Law of Vilnius University (Lithuania).
5. The report “Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej wobec europejskich standardów prawa do sądu” [The Constitutional Court of the Republic of Lithuania in the Light of the European Standards of the Right to a Fair Trial], delivered at the scientific conference of the Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław (Poland) on 23 October 2015.
6. The report “Freedom of Economic Activity in the Regulations of the Polish Constitution and the Constitution of Lithuania”, delivered at the scientific conference of the Faculty of Law and Administration of the University of Rzeszow (Poland) on 15 April 2016.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė was born on 15 December 1980 in Vilnius.

Education

2011–2017, PhD studies at the Faculty of Law of Vilnius University (including internships at the Faculty of Law of the University of Regensburg (Germany), the Faculty of Law and Administration of the University of Lodz (Poland), the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland).

2005–2010, Master's studies in Management and Business Administration at the International Business School of Vilnius University.

2000–2005, integrated Master's studies at the Faculty of Law of Vilnius University (including Erasmus studies at the Humboldt University (Germany)).

In 1999, graduated from Vilnius Ažuolynas Secondary School.

Professional experience

2016–present, Head of the Law Department of the Central Administration of Vilnius University.

2008–2016, judicial assistant at the Constitutional Court of the Republic of Lithuania.

2006–2008, chief specialist at the Competition Policy Division of the Competition Council of the Republic of Lithuania (internship at the European Commission's Directorate General for Competition (Cartels) (1 February 2008–1 June 2008)).

2005–2006, chief specialist at the Legal Division of the Law Department of Vilnius City Municipality Administration.

Academic activity

September 2012–present, assistant at the Faculty of Law of Vilnius University (seminars in Constitutional Law and lectures in Regulation of the National Economy).

In 2016, the Research Council of Lithuania awarded a doctoral scholarship for academic achievements.

ASMENS ŪKINĖS VEIKLOS LAISVĖS KONSTITUCINIAI PAGRINDAI LIETUVOJE: EKONOMINĖS, ISTORINĖS IR LYGINAMOSIOS IŽVALGOS (Reziumė)

Ekonominės-teisinės minties raida yra daugiapakopis reiškinys, apimantis suvokimo, plėtojimo, įtvirtinimo ir pavertimo oficialia doktrina pakopas. Pirmiausia filosofijos mokslo atstovai nagrinėjo (ir nagrinėja) individo autonomijos turinį ir išskyrė pavienes asmens laisves pagal jų pobūdį ar paskirtį: 1) psichologinę laisvę; 2) socialinę laisvę; 3) ekonominę laisvę; 4) politinę laisvę; 5) egzistencinę laisvę⁴⁴. Todėl ekonominę laisvę pirmiausia galima įvardyti kaip filosofinę kategoriją⁴⁵. Šis aspektas turi teisinę reikšmę hermeneutikos⁴⁶ ir jos suponuojamo teisinių tekstų interpretacijų analizavimo požiūriu. Antra, ekonominius santykius analizavę ekonomikos mokslo pradininkai, panaudodami filosofinius individo ekonominės laisvės apmąstymus, juos savitai išplėtojo sukurdami kapitalo kaupimo (merkantilizmo), prekybos skatinimo (fiziokratizmo ir klasikinės politinės ekonomijos) ir kitas bendros ūkinės gerovės užtikrinimo ekonomines koncepcijas (jos analizuojamos šios disertacijos pirmoje dalyje). Trečia, politikai-valstybininkai (konstitucionalistai) panaudojo minėtas ekonomines koncepcijas formuluodami valstybių konstitucijų (ar kitų išskirtinę tarptautinę ir konstitucinę teisinę reikšmę turinčių neordinarinių teisės aktų, pvz., pagrindinių įstatymų, deklaracijų, konvencijų, chartijų) tekstus, t. y. sukūrė ūkio pagrindams skirtas teises nuostatas, kurių turinio pagrindą sudaro ekonominis kontekstas (tai analizuojama šios disertacijos antroje dalyje). Ketvirta, teisės mokslininkai (pvz., R. Posner⁴⁷), jų puoselėjamos teisės mokyklos⁴⁸ bei jų tyrinėjimų daugiau ar mažiau veikiami teismai, aiškindami konstitucijas ar kitus išskirtinę tarptautinę ir konstitucinę teisinę reikšmę turinčius neordinarinius teisės aktus, ilgainiui suformulavo atitinkamą ekonominių-istorinių išvalgų nulemtą doktrininę sampratą, t. y. nusistovėjusią ar palaipsniui tikslinamą oficialią teisminę jurisprudenciją (tai analizuojama šios disertacijos trečiojoje ir ketvirtoje dalyse).

⁴⁴ Plačiau: ŠLIOGERIS, A. *Transcendencijos tyla*. Vilnius, 2011, p. 370–372.

⁴⁵ Ekonominė laisvė kaip filosofinė kategorija šioje disertacijoje dėl jos tikslų ir apimties nėra plačiau tyrinėjama.

⁴⁶ Plačiau apie hermeneutiką teisės kontekste: VAIČAITIS, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir Konstitucija*. Vilnius, 2009; ARLAUSKAS, S. *Šiuolaikinė teisės filosofija*. Vilnius, 2011, p. 117–123.

⁴⁷ Plačiau: POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 302.

⁴⁸ Pvz., Čikagos teisės mokykloje susiformavusi ekonominė teisės analizė. Plačiau: MUSRAUSKAS, D. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. *Teisė*, 2012, t. 84, p. 143–156.

Taigi pamatinės teisės normos ir juo labiau referendumu priimamos konstitucijos nuostatos neatsiranda vien iš jas rengiančių asmenų teisinių įsivaizdavimų ir nesutarimų⁴⁹ ar siekių užbėgti teisiniams nesutarimams už akių. Jos atsiranda iš tuos įsivaizdavimus, nesutarimus ar siekius lemiančių poreikių ir interesų arba tų nuostatų galiojimo ankstesnio patyrimo bei pasiteisinimo įžvalgų⁵⁰. Šiuo požiūriu dabartinės Lietuvos valstybės 1992 m. Konstitucijos nuostatos dėl ūkio pagrindų ir juos sudarančių elementų, vertybių yra ne tiek atsitiktinis 1992 m. ideologinis (politologinis) įsivaizdavimas, kiek praktinio 1918–1940 m. visuomenės patyrimo ir ypatingo istorinio ekonominio nusivylimo 1940–1990 m. bei 1988–1991 m. susiformavusių lūkesčių ir poreikių⁵¹ determinuotas dalykas. Jį būtina analizuoti ne vien juridinės technikos ar norminio turinio sistemos požiūriu, bet ir platesnės genezės aspektu, t. y. ekonominių istorinių veiksnių kontekste, taigi ir lyginamuoju jų lygmeniu.

Viena iš kertinių („raktinių“) Lietuvos Konstitucijoje (46 str.) ir kitose Vidurio ir Vakarų Europos konstitucijose (analogiško pobūdžio ir paskirties nuostatose) vartojama asmens ūkinės veiklos laisvės sąvoka suprantama įvairiai, nėra visuotinai pripažintos jos definicijos. Šiais laikais jos esmė dažniausiai siejama su laisvąja rinka ir nusakoma kaip laisvė kurti, prekiauti ir vartoti bet kokias prekes ir paslaugas, įgytas ar sukurtas nevarojant jėgos, nesinaudojant apgaule ar kitais neteisėtais būdais. Ekonominė laisvė yra įtvirtinama tam tikrais pamatiniais teisės imperatyvais, visų pirma teisės viešpatavimo, nuosavybės teisių apsaugos, asmens ūkinės veiklos laisvės iniciatyvos, sutarčių laisvės ir kitais demokratinėmis teisių valstybių konstitucijose tiesiogiai nustatytais ar iš jų kylančiais principais⁵². Pagal įprastą tradicinį žmogaus teisių skirstymą pagal pobūdį (į universalias

⁴⁹ RÖMERIS, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Pirma dalis. Valstybė. I tomas*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 286; MAKSIMAITIS, M. Lietuvos valstybės ir teisės atgimimo koncepcijos formavimasis. *Jurisprudencija*, 2013, 20(1), p. 7–22; SINKEVIČIUS, V. 1992 m. Konstitucijos rengimas: to laikotarpio užrašų fragmentai. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19(3), p. 889–906; PRAPIESTIS, J.; ŽILYS, J. Kelias į Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Lietuvos aidas*, 1992 m. spalio 21 d.

⁵⁰ Daugiau apie teisę lemiančius veiksnius žr.: HEGEL, G. W. F. *Teisės filosofijos apmatai arba prigimtinės teisės ir valstybės mokslo metmenys*. Vilnius: Mintis, 2000; LEONAS, P. *Teisės enciklopedijos paskaitos*. Vilnius: Pozicija, 1995; MAHLMANN, M. *Rechtsphilosophie und Rechtstheorie*. Baden-Baden: Nomos, 2010.

⁵¹ Formaliai pradėdant nuo 1988 m. gegužės 26 d. priimto „Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos kooperacijos įstatymo (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1988, Nr. 22-246) ir ypač nuo 1989 m. gegužės mėnesį priimto Lietuvos TSR įstatymo „Dėl Lietuvos TSR ekonominio savarankiškumo pagrindų“ (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1989, Nr. 15-168). Daugiau žr. pvz.: ŠADZIUS, L. *Lietuvos šiuolaikinės bankininkystės raidos pradžia (1988–1990 m.)* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/sadzius>>).

⁵² LAPINSKAS, K. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Kęstučio Lapinsko įžanginė kalba. Iš *Konstituciniai ekonominės laisvės pagrindai ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos: Lietuvos Respublikos*

asmenines, pilietines politines, ekonomines socialines ir kultūrinės) ūkinės veiklos laisvė priskiriama ekonominių teisių grupei. Tačiau glaudus šios teisės santykis su nuosavybės teisės apsauga, asmens saviraiškos laisve, asmenų lygybės prieš įstatymą principu, prievartos nenaudojimo standartu priartina šią teisę prie fundamentalių prigimtinių ir pilietinių teisių⁵³. Anot G. Lastauskienės, ekonominės veiklos laisvės turinį ir apimtį lemia visuomenėje (valstybėje) įsitvirtinęs suvokimas, kiek asmuo yra laisvas verstis ūkine veikla – iš esmės šioje plotmėje įtvirtinamas tam tikras visuomeninis susitarimas, kiek valstybei yra leidžiama kištis į žmonių ekonominės veiklos laisvę, ją ribojant ir kitaip norminant⁵⁴.

Taigi ūkinės veiklos konstitucinių pagrindų eksplisitinio įtvirtinimo (taip pat implicitinio suponavimo) ir jį politiškai-ekonomiškai-istoriškai nulėmusių veiksmų analizės reikšmė akivaizdi ne tik teorinių teisės tarpdisciplininių studijų plėtros, bet ir praktinės (ypač teisėkūroje ir jos konstitucingumo kontrolėje panaudotinos) išvestinių pavienių asmenų teisinių galimybių užtikrinimo ir visos visuomenės gerovės kūrimo valstybės teisiniu reguliavimu sampratos formulavimo požiūriu. Asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos įtvirtinimas aukščiausią juridinę galią valstybėje (jos vidaus teisėje) turinčiame teisės akte – Konstitucijoje – sudaro prielaidas vykdyti konstitucinę normų kontrolę (ir kurti jai reikšmingą akademinę teorinę jurisprudenciją) sprendžiant, ar šių vertybių paisoma valstybės ekonominę politiką kuriančių ir vykdančių institucijų teisėkūroje, o šiomis vertybėmis pasinaudojančių ir iš jų atitinkamą reikalavimo teisę (valstybės atžvilgiu) išvedančių subjektų veikla – tinkamai administruojama ir veiksmingai apsaugoma (administracine ir teismine tvarka) nuo valdžios savivalės bei nuo minėtos ekonominės politikos neatsakingų radikalių keitimų, neproporcingų suvaržymų ar draudimų, nepagrįstų lengvatų ir pan.

Tyrimo aktualumas

„Verslininkų ir verslo sąvokos, gero verslo standartai vis dar stokoja aiškios apibrėžties“ Lietuvos visuomenėje, o asmens ūkinės veiklos laisvė yra „gana naujas

Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XIV konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010, p. 7.

⁵³ AMBRAZEVIČIŪTĖ, K.; BALTRIMAS, J.; ir MAURICĖ-MACKUVIENĖ, E. *Teisės į nuosavybę, teisės į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą, vartotojų teisių užtikrinimo problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2012, p. 28.

⁵⁴ LASTAUSKIENĖ, G. *Ekonominiai argumentai <...>*, p. 24.

kategorijų derinys Lietuvos visuomenei⁵⁵. Ekonominiai procesai pasireiškia ypatinga kaita. Pasaulio šalių istorijoje Lietuvos, kaip ir kitų „socialistinių respublikų“, ekonominis kelias yra unikalus transformuojantis iš komunistinės sistemos į rinka pagrįstą demokratinę santvarką bei perimant ir vystant europinio verslo standartus. Be vidinės transformacijos, „Lietuvos ekonomikai nuolat teko (ir tebetenka) reaguoti į išorės aplinkos metamus iššūkius: sovietinės ekonominės sistemos griūtį, didelį ekonominį poveikį pirmaisiais nepriklausomybės metais vis dar turėjusios šalies kaimyninės Rusijos finansų krizę, integracijos į ES bendrąją rinką keliamus reikalavimus“⁵⁶, 2009 m. ekonomikos krizę, Rusijos taikomą embargą ir kt. Nepastovūs ekonominiai procesai lemia ūkinių santykių teisinio reguliavimo ypatingą kaitą⁵⁷, kuri gali sukelti prielaidas nukrypti nuo Konstitucijos nustatyto reguliavimo, o dėl to gali kilti konstituciniai ginčai. Atsižvelgiant į tai ir siekiant ekonominių santykių darnos, ypač svarbu nustatyti tinkamus asmens ekonominės veiklos laisvės vykdymo pagrindus, kurie būtų fundamentalūs ir nekistų atsižvelgiant į dažnai besikeičiančią nacionalinę ar tarptautinę politinę valią. Toks stabilumas yra būtina nacionalinio verslo vystymo skatinimo priemonė. Konstitucija – „tai lyg tam tikri rėmai, apibrėžiantys, kas yra teisiškai būtina ir kas yra teisiškai galima; peržengus šiuos rėmus kyla grėsmė visuomenės ir valstybės gyvenimo pamatams“⁵⁸. Konstitucijoje įtvirtinus „ekonominių santykių reguliavimo pamatus“ sukuriamas atitinkamas šių santykių stabilumas, užtikrinamas ekonominės-socialinės-politinės realybės tęstinumas ir prognozuojamumas. Todėl siekiant užtikrinti teisinės realybės nuspėjamumą esant nuolat besikeičiantiems ekonominiams santykiams būtinas kompleksinis ir išsamus asmens ūkinės veiklos laisvės pagrindus nustatančios „tobulos teisės“ tyrimas, analizuojant tarpdisciplininiu lyginamuoju, istoriniu, ekonominiu ir teisiniu požiūriais.

Nagrinėjamos temos aktualumą lemia dar ir kitos priežastys: pirma, santykinai nedidelis doktrinos dėmesys ekonominiams Konstitucijos aspektams; antra, pastarojo

⁵⁵ Vilniaus universitetas. *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Moksl. Red. E. Kūris. Šiauliai: Titnagas, 2015, p. 245.

⁵⁶ KUODIS, R. *Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos*. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 21 d.]. Prieiga per internetą: < www.lb.lt/kuodis_5>.

⁵⁷ Pvz., 2008 m. naktinės mokesčių reformos metu buldozerio principu buvo pakeista apie 220 įstatymų straipsnių, daugelis iš jų buvo susiję su ūkio subjektų vykdomos veiklos suvaržymu (pavyzdžiui, Pridetinės vertės mokesčio, Pelno mokesčio, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymų pakeitimai).

⁵⁸ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59), p. 10.

meto diskusijos dėl institucinių viešosios valdžios galios įgyvendinimo ekonominio pobūdžio santykiuose aspektų⁵⁹.

Lietuvos teisės pavyzdžiai taip pat parodo pasirinktos temos reikšmingumą, t. y. vis didesnis subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, susidomėjimas asmens ūkinės veiklos laisve. Vadovaujantis 2015 m. metiniu Konstitucinio Teismo veiklos pranešimu, „viena ryškiausių temų Konstitucinio Teismo 2015 m. jurisprudencijoje buvo ūkinės veiklos reguliavimas siekiant bendros tautos gerovės“⁶⁰. Analizuojant statistiškai konstatuotina, kad 2015 m. iš 23 konstitucinės jurisprudencijos bylų, kuriose pareiškėjų prašymai nagrinėti iš esmės, net 13 buvo susijusios su ekonominių ir socialinių teisių įgyvendinimu. Atsižvelgiant į tai, teigtina, kad vis didėjantis konstitucinės jurisprudencijos bylų skaičius neginčijamai atspindi nagrinėjamos doktrinos svarbą ir jos vystymąsi.

Be to, Konstitucinio Teismo doktrinos analizė rodo, kad yra nemažai konstitucinės jurisprudencijos bylų, kuriose teismas konstatavo teisės aktų, kuriais buvo reguliuojama ūkio subjekto ekonominė veikla, prieštaravimą Konstitucijai⁶¹. Būtent šiuo atveju konstituciniai asmens ekonominės veiklos laisvės pagrindai tapdavo teisingų ekonominių santykių garantu. Todėl tiek valstybės institucijoms, nustatančioms verslo sąlygas, tiek ir ūkio subjektams (fiziniais ar juridiniams asmenims), patenkantiems į teisiškai reikšmingą situaciją, susijusią su ūkinės veiklos laisvės veikimu (licencijos, ūkinės veiklos laisvės

⁵⁹ Pvz., R. Ramelienės straipsnyje „Konstitucijos sargams matuojami pančiai“ rašoma apie Seimo narių ketinimą neleisti Konstituciniam Teismui aiškinti teisės aktų, susijusių su ekonomika. Pasak Seimo vicepirmininko, Socialinių reikalų ir darbo komiteto nario socialdemokrato A. Syso, siūlymai riboti Konstitucinio Teismo galias aiškinant su ekonomika susijusius dalykus turi racionalų pagrindą. Anot politiko, norinti suvaldyti Konstitucinį Teismą, reikėtų keisti Konstituciją. „Žinoma, Konstitucijos žinovai sako, kad jos judinti nereikia. Bet jei norime aiškumo, turime priimti tam tikrus sprendimus, nes kitaip galime įvartyti save į atkligatvį“, – teigė parlamentaras. Seimo Biudžeto ir finansų komiteto vicepirmininko liberalo K. Glavecko teigimu, Konstitucinis Teismas negali matyti visos situacijos valstybėje. Anot jo, „Konstitucinio Teismo kišimasis į ekonominius santykius kai kuriais atvejais nėra racionalus“. Plačiau: RAMELIENĖ, R. Konstitucijos sargams matuojami pančiai. *Lietuvos žinios*. 2016 m. kovo 18 d., p. 3.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2015 metai*, 2016, p. 22.

⁶¹ Tokių pavyzdžių galima paminėti keletą, pvz.:

2008 m. sausio 21 d. Konstitucinis Teismas nutarime pripažino, kad Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 41 str. (2004 m. kovo 9 d. redakcija; *Žin.*, 2004, Nr. 47-1548) ta apimtimi, kuria nėra numatyta galimybės įmonėms, kurioms už šio įstatymo 34 str. 17 dalyje (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d., 2007 m. birželio 21 d. redakcijos) nurodytus teisės pažeidimus buvo panaikintas licencijos galiojimas, apskūsti teismui sprendimus dėl minėtos sankcijos skyrimo, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2002 m. kovo 14 d. nutarime pripažino, kad Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo (*Žin.*, 1991, Nr. 6-161; 1993, Nr. 29-666) 11 stra. 2 d. ta apimtimi, kuria ribojama fizinių asmenų, neturinčių aukštojo farmacinio išsilavinimo, taip pat fizinių asmenų grupių teisė turėti nuosavybės teise vaistinių, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

varžymas (iš valstybės pusės) ir kt.), svarbi nagrinėjama sritis, jos tinkamas visapusiškas pažinimas užtikrina šios subjektinės teisės įgyvendinimą ir tinkamą apsaugą.

Tyrimo naujumas

Atsižvelgiant į tiriamojo darbo aktualumą pateikiamas iki šiol Lietuvos teisės doktrinoje išsamiai ir kompleksiškai nenagrinėtas tyrimas, nagrinėjantis 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintus asmens ūkinės veiklos laisvės konstitucinius pagrindus, juos analizuojant tarpdisciplininiu lyginamuoju, istoriniu, ekonominiu ir teisiniu požiūriais.

Kaip teisingai paminėjo J. Žilys, „žvelgiant į dabartį kaip į socialinę tikrovę ir siekiant ją visapusiškai pažinti, visada prasminga atsigręžti į praeitį“⁶². Istorinių įvykių pažinimas sudaro galimybes suprasti šių dienų teisinio reguliavimo istorines prielaidas, jų atsiradimo priežastis, t. y. galimybę pažinti tą socialinę erdvę, kurioje brendo atskirų subjektų politiniai-ekonominiai-teisiniai lūkesčiai. Atsižvelgiant į tai teigtina, kad siekiant išsamiau atskleisti asmens ūkinės veiklos laisvės prasmę, tyrime pateikiama šios konstitucinės laisvės genezės analizė, dėl kurios, grįžtant į konstitucinių pagrindų formavimosi laikotarpį, įvertinama konstitucinių nuostatų istorinė-ekonominė prigimtis ir tokiu būdu kompleksiškai ir išsamiai įvertinama, kas lėmė, kad Lietuvoje buvo apskritai konstitucionalizuota asmens ekonominės veiklos laisvė, ir kodėl būtent tokie šios laisvės konstituciniai pagrindai buvo padėti pagrindiniame valstybės teisės akte.

Nagrinėjamu aspektu svarbu tiriamą sritį vertinti ne tik nacionaliniu mastu, bet palyginti ir tyrinėti kitų, ypač istoriškai geopolitiškai artimų valstybių konstitucinės justicijos įdirbį („kaimyno daržą“) tuo pačiu aspektu⁶³. Todėl darbe analizuojama Vokietijos ir Lenkijos, turėjusių įtakos Lietuvos konstitucinei tradicijai⁶⁴, patirtis konstituciškai garantuojant galimybę laisvai vykdyti ekonominę veiklą. Be to, Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo nuostatų ir joms aiškinti bei taikyti priimtų

⁶² ŽILYS, J. Konstitucija – visuomenės ir valstybės tvarumo pagrindas. *Konstitucinė jurisprudencija*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2012, Nr. 4(28), p. 293.

⁶³ Paminėtina, kad Lietuvos teisės moksle yra tyrimų, analizuojančių anglosaksų valstybių teisinę ekonominę analizę (pvz., MURAUSKAS, D. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. *Teisė*, 2012, t. 84, p. 143–156.), tačiau Lietuvai artimų valstybių, tokių kaip Lenkija ar Vokietija, teisinę-ekonominę situaciją nagrinėjančių darbų kol kas nepasirodė.

⁶⁴ Kaip toliau analizuojama darbe, kuriant ekonominę laisvę įtvirtinančius konstitucinius imperatyvus 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucijoje didelę įtaką turėjo 1919 m. Vokietijos Reicho Konstitucija. O štai 1938 m. Lietuvos Konstitucijos projektas buvo parengtas vadovaujantis tautininkų liaupsinta 1935 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija.

šios šalies Konstitucinio Teismo nutarimų analizės pasirinkimą nulėmė to įstatymo priėmimo (1949 m.) ir itin veiksmingo galiojimo (be kita ko, 1990 m. susivienijus Vakarų ir Rytų Vokietijai jis nebuvo pakeistas kitu konstituciniu teisės aktu, kaip tai buvo planuota priimant PĮ⁶⁵) išskirtinės politinės teisinės aplinkybės (nuo 1990 m. spalio 3 d. šis teisės aktas įsigaliojo ir Sovietų Sąjungos okupacinei zonai priklausiusiose vadinamosiose „senosiose“⁶⁶ Vokietijos federalinėse žemėse), taip pat minėto Karlsrujės mieste įsikūrusio VFKT jurisprudencijos savitas išplėtojimas (virtimas viena iš konceptualiai įtakingiausių nacionalinių konstitucinių doktrinų Europoje).

Lenkijos Respublikos ūkinės veiklos konstituciniai pagrindai yra nagrinėjami dėl šios valstybės 1997 m. priimto *lex fundamentalis* juridinio techninio savitumo (palyginti su kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių 1990–1994 m. Konstitucijomis)⁶⁷ ir dėl istorinių aplinkybių (t. y. ilgą laiką Lietuva ir Lenkija sudarė vieną valstybę, o vėliau kaip atskiros valstybės patyrė Tarybų Sąjungos socialistinės ideologijos imperatyvus, kurie neturėjo nieko bendra su racionaliais ekonomikos pagrindais. Atsižvelgiant į tai, įdomu palyginti, kaip abi valstybės, ilgą laiką gyvavusios kartu ir patyrusios panašias ekonominio gyvenimo metamorfozes, „padėjo“ ūkinės veiklos konstitucinius pagrindus).

Tam, kad būtų išvengta teisės prieštaravimų ir tam tikrų įtampų, kylančių dėl Europos teisės sistemų pliuralizmo, Konstitucinio Teismo jurisprudencija turi atsižvelgti į supranacionalinių teisės aktų bei teismų praktiką. Atsižvelgus į tai, tyrime yra pristatoma juos aiškinančių EŽTT ir ESTT doktrinų, susijusių su ekonominės veiklos laisvės nagrinėjimu, glausta analizė. Tokia analizė būtina, siekiant prisidėti prie veiksmingesnio tarptautinių įsipareigojimų laikymosi.

Tyrimo objektas

Šio disertacinio tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai, juos analizuojant tarpdisciplininiu

⁶⁵ PĮ laikinumas buvo eksplicitiškai įtvirtintas jo tekste, t. y. 146 str. nurodant, kad PĮ netenka galios tą dieną, kai įsigalioja laisvu vokiečių apsisprendimu priimta Konstitucija.

⁶⁶ Badenas-Viurtembergas (vok. *Baden Württemberg*), Bavarija (vok. *Bayern*), Berlynas (vok. *Berlin*), Bremenas (vok. *Bremen*), Hamburgas (vok. *Hamburg*), Hesenas (vok. *Hessen*), Žemutinė Saksonija (vok. *Niedersachsen*), Šiaurės Reinas-Vestfalija (vok. *Nordrhein-Westfalen*), Reinlandas-Pfalcas (vok. *Rheinland-Pfalz*), Šlezvigos-Holšteinas (vok. *Schleswig-Holstein*).

⁶⁷ Anot prof. E. Šileikio, Lenkijos Respublikos 1997 m. Konstitucija tam tikrais aspektais yra viena iš tobuliausių Vidurio ir Rytų Europoje. Daugiau apie tai: *Lietuvos ir Lenkijos konstitucijų raida europeizacijos kontekste*. Moksl. red. E. Šileikis, Vilnius: LMPA, 2010, p. 11.

lyginamuoju, istoriniu, ekonominiu ir teisiniu požiūriais. Disertaciją, be įvado, sudaro keturios pagrindinės dalys.

Siekiant visapusiškai atskleisti asmens ūkinės veiklos laisvės konstitucinius pagrindus, būtina juos analizuoti tarpdisciplininiu būdu. Atsižvelgiant į tai, *disertacijos pirmoje dalyje* tyrimo objektas analizuojamas ekonomine prasme, siekiant atskleisti ūkinės veiklos laisvės politologinę- ekonominę sampratą. Šioje tyrimo dalyje aptariami ekonomikos mokslo teorijoje pristatomi valstybės ekonomikos modelio („ekonominės sistemos“), vykdomos ekonomikos politikos ir atliekamų funkcijų „tautos ūkyje“ sampratų variantai. Taip pat pateikiama teisinį asmens ūkinės veiklos laisvės supratimą ir garantavimą determinavusių ekonominių ideologijų (merkantilizmo, fiziokratizmo, klasikinės politinės ekonomijos) genezė.

Antra disertacijos dalis yra suskirstyta į keturias dalis: pirmoje ir antroje dalyse yra atskleidžiamos asmens ekonominės veiklos laisvės ištakos analizuojant Lietuvos Statutų ir 1791 m. Konstitucijos nuostatas. Trečioje dalyje atskleidžiamos iki Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir konstitucionalizavimo susiklosčiusios specifinės ekonominės teisinės aplinkybės (Rusijos imperijos valstybinio monopolistinio kapitalizmo pasekmės bei kaizerinės Vokietijos centralizuotos planinės ekonomikos netektys), kurios lėmė asmens ūkinės veiklos laisvės inkorporavimą į tarpukario laikotarpio konstitucinius teisės aktus. Ketvirta dalis skirta asmens ūkinės veiklos laisvės konstitucionalizavimo raidai 1918–1992 m., didžiausią dėmesį skiriant analizuojamos laisvės konstitucinių pagrindų, reglamentuotų trijose Lietuvos nuolatinėse konstitucijose, analizei.

Trečioje disertacijos dalyje analizuojami 1992 m. Konstitucijoje įtvirtinti asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai ir juos aiškinanti konstitucinė jurisprudencija. Tyrimas apima kompleksinę konstitucinės asmens ūkinės veiklos laisvės sampratos, subjektų rato, ribojimo sąlygų analizę. Šiuo aspektu atliekama ir pasirinktų užsienio valstybių (Vokietijos ir Lenkijos) konstitucinių nuostatų bei šių valstybių konstitucinės justicijos institucijų oficialios doktrinos lyginamoji analizė. Užsienio valstybių asmens ūkinės veiklos laisvės konstitucinių pagrindų analizės pasitelkiamos siekiant pristatyti nacionalinei teisei aktualų tarptautinį kontekstą, kartu atskleidžiant Lietuvos konstitucinėje teisėje vystomos asmens ūkinės veiklos laisvės doktrinos savitumą, išryškinti šioje srityje kylančias bendras problemas bei galimus jų sprendimo būdus.

Po teorinės tyrimo dalies, siekiant pateikti asmens ūkinės veiklos laisvę analizuojančius Lietuvos Respublikos konstitucinės jurisprudencijos praktinius pavyzdžius, tyrime nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos, kurios atspindi asmens ekonominės veiklos laisvę reguliuojančio Konstitucijos 46 str. atskirų dalių turinį. Pateikiami konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžiai atskleidžia asmens ūkinės veiklos laisvės teorinės dalies praktines problemas.

Ketvirtoje disertacijos dalyje pateikiama tarptautinių teismų (EŽTT ir ESTT) doktrina, aiškinanti EŽTK ir Europos Sąjungos teisėje garantuotos asmens ūkinės veiklos laisvės sampratą, šios laisvės subjektų ratą ir ribojimo sąlygas. Šioje disertacijos dalyje taip pat yra pateikiami praktiniai asmens ūkinės veiklos laisvės pavyzdžiai, nagrinėti EŽTT ir ESTT praktikoje.

Po kiekvienos disertacijos dalies yra pateikiamos apibendrinamosios pastabos, kuriose glaustai reziumuojamos ir „išryškintos“ pagrindinės ir esminę reikšmę tyrimo tikslui turinčios atitinkamoje disertacijos dalyje padarytos išvados, pateikiami svarbiausi teiginiai.

Tyrimo tikslas – išsamiai ir sistemiškai ištirti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintus asmens ūkinės veiklos laisvės konstitucinius pagrindus, juos analizuojant tarpdisciplininiu lyginamuoju, istoriniu, ekonominiu ir teisiniu požiūriais, nustatant šios laisvės ištakas, atskleidžiant jos sąvoką, ginamą subjektą ir ribojimo galimybes.

Nurodytam tikslui pasiekti keliami tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. Įvertinti valstybės ekonominės politikos vaidmenį ir jos poveikį ūkiui bei ekonominių santykių pagrindų konstitucionalizavimo reikalingumą.
2. Taikant teorinius ir empirinius mokslo tyrimo metodus bei atsižvelgiant į teisės, ekonomikos ir istorijos mokslo doktriną ištirti ūkinės veiklos laisvės kilmę, jos raidą bei konstitucionalizavimo procesą.
3. Lyginamuoju aspektu išanalizuoti asmens ūkinės veiklos laisvės konstitucinius pagrindus, įtvirtintus Lietuvos, Lenkijos bei Vokietijos Konstitucijose ir oficialia doktrina išplėtotus šių valstybių konstitucinėje jurisprudencijoje, pateikiant kompleksinę konstitucinės asmens ūkinės veiklos laisvės sampratos, subjektų rato, ribojimo sąlygų analizę.

4. Remiantis EŽTT ir ESTT praktikos analize, atskleisti pagrindinius ekonominės veiklos laisvės ypatumus (ištiriant šios laisvės sąvoką, ginamą subjektą ir ribojimo galimybes) Europos viešojoje teisėje.

Ginamieji teiginiai

1. Asmens ūkinės veiklos laisvės ekonominis-mokslinis konceptualizavimas nulėmė Vakarų Europos valstybių ūkio pagrindų teisinį įtvirtinimą, radusį stiprų atgarsį pirmuosiuose Lietuvos konstitucionalizmo šaltiniuose (Lietuvos Statutuose ir 1791 m. Konstitucijos nuostatuose). Pirmoje nuolatinėje 1922 m. Konstitucijoje suformuluotos asmens ekonominės veiklos laisvės gairės vertintinos kaip šiuolaikinės Lietuvos konstitucinis paveldas, padaręs didžiausią įtaką 1992 m. spalio 25 d. Konstitucijoje paskelbtiems ūkinės veiklos laisvės konstituciniams pagrindams.
2. Pagal suformuotą oficialią konstitucinę doktriną 1992 m. Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtinta asmens ūkinės veiklos laisvė yra šalies ekonominį pagrindą sudarantis elementas (Konstitucijos 46 str. 1 d.) ir kartu nuosavybės neliečiamumo (Konstitucijos 23 str.) komponentas, suteikiantis ūkio subjektui itin plačias ekonomines iniciatyvas ir teises galimybes, kurios yra analogiškos minimoms užsienio valstybių konstitucinėje teisėje bei supranacionalinėje teisėje.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir ją aiškinančioje konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtinta ūkinės veiklos laisvės subjektų nediferencijuojanti pozicija (integruojanti viešųjų ūkio subjektų ekonominę veiklą) skiriasi nuo analizuotų užsienio valstybių konstitucinių teismų bei Europos Sąjungos teisminių institucijų doktrinos.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinė Teismo vykdoma asmens ūkinės veiklos laisvės ribojimų konstitucinė kontrolė yra siauresnės apimties bei užtikrina mažiau išplėtotą šios laisvės apsaugą, nei analogiška kontrolė, vykdoma Europos Sąjungos teisminių institucijų ar Europos Žmogaus Teisių Teismo.

Tyrimo metodai

Keliamam darbo tikslui ir uždaviniams pasiekti kompleksiskai naudojami teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai: lingvistinės analizės, istorinis, dokumentų ir kitų

tyrimo šaltinių analizės, loginės bei sisteminės analizės, lyginamasis, kritinis ir kt.⁶⁸ Dominuoja teisinė metodika, bet ją taikant reikšmingos ne vien tik teisinės, bet ir tarpdisciplininės, visų pirma ekonominės, istorinės žinios.

Konkrečią taikomų metodų „hierarchiją“ pagal jų reikšmę ginamiems teiginiams ir išvadoms suformuluoti galima išreikšti atskleidžiant pavienius metodus tokiu eiliškumu:

- *Istorinis metodas*, kuriuo buvo išryškintos tiek ekonominių, tiek teisinių reiškinių ypatybės, jų istorinio vystymosi ypatumai bei skirtingų šių reiškinių koegzistencija (sambūvis), buvo taikytas analizuojant ūkinės veiklos laisvės formavimosi raidą Lietuvoje. Paminėtina, kad 1992 m. ūkio reguliavimo konstitucinės normos buvo modeliuotos ne visiškame vakuume, o patyrė visuomenėje vyravusių ekonominių problemų ir reikalavimų įtaką. Būtent nuo susiformavusios konstitucinės tradicijos ir nuo to meto Lietuvos ūkyje nagrinėjamų probleminių klausimų bei ekonominių ir socialinių aplinkybių priklausė šių normų turinys. Dėl to į konstitucinį ūkinės veiklos laisvės reguliavimą buvo pažvelgta per laiko prizmę, t. y. istoriniu aspektu buvo analizuojami asmens ūkinės veiklos laisvės supratimo atspindžiai pradėdant nuo Lietuvos Statutų, 1791 m. Konstitucijos, nagrinėjant tarpukario Lietuvos asmens ekonominės veiklos laisvės konstitucinius pagrindus bei atskleidžiant teises ir ekonomines sąlygas Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo metu, kurios lėmė 1992 m. Konstitucijos asmens ūkinės veiklos laisvės reguliuojančių nuostatų turinį.
- Ūkinė veiklos laisvė yra pripažįstama ir kitų valstybių konstitucinėje teisėje bei pagrindiniuose tarptautiniuose aktuose, ginančiuose žmogaus teises ir laisves, taigi ieškant ir vertinant Lietuvos plėtojamos teisės doktrinos bei teismų praktikos panašumų ir skirtumų su kitų Europos valstybių (ES, Europos Tarybos) teise, pasitelkiamas *lyginamasis tyrimo metodas*. Šis metodas ypač svarbus, nes ūkinės veiklos laisvės atsiradimui bei vystymuisi didžiausią įtaką padarė Vakarų teisės tradicija ir ekonominė mintis. Dėl to būtina pažvelgti, kaip ekonominė veiklos laisvė suprantama tiek demokratiškos Vokietijos, tiek ir ilgą laiką kartu su Lietuva gyvavusios ir panašias ekonominio gyvenimo metamorfozes patyrusios Lenkijos konstitucinėje teisėje bei Europos supranacionalinėje teisėje. Tokia kompleksinė

⁶⁸ KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex, 2002, p. 179–207; TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: LTU, 2003, p. 369–466.

analizė leidžia suvokti nacionalinės ūkinės veiklos laisvės savitumą, panašumus bei skirtumus lyginant su kitomis teisės sistemomis.

- *Dokumentų ir kitų tyrimo šaltinių analizės metodas* leido tirti mokslinę literatūrą, aktualų nacionalinį ir tarptautinį teisinį reguliavimą bei oficialiąją teismų praktiką. Paminėtina, kad analizuotai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinai buvo taikomas tikslinės atrankos kriterijus, t. y. buvo taikomi tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai kriterijai. Tas pats pasakytina apie ūkinės veiklos laisvę analizuojančius EŽTT ir ESTT jurisprudencijos praktinius pavyzdžius.
- *Lingvistinės analizės metodas* pasitelkiamas tiriant ūkinės veiklos laisvės sampratą, kitas teises sąvokas, Lietuvos, Vokietijos ir Lenkijos konstitucines nuostatas, EŽTK ir Chartijos, kitų teisės aktų normas, aiškinant jų reikšmę. Šis metodas taip pat buvo reikšmingas analizuojant aktualią nacionalinę bei tarptautinę teismų praktiką nagrinėjamoje srityje.
- *Teleologinis metodas* taikomas nagrinėjant konkrečias nuostatas priėmusių nacionalinių ir tarptautinių teisėkūros subjektų ketinimus, minėtų nuostatų priėmimą lėmusią argumentaciją, jomis siekiamus tikslus.
- *Kritinis metodas* pasitelkiamas siekiant įvertinti esamo konstitucinio reguliavimo ir plėtojamos konstitucinės doktrinos privalumus, trūkumus, probleminius aspektus.
- *Sisteminės analizės ir loginės analizės metodai* leido nustatyti asmens ūkinės veiklos laisvės turinio elementus, esminio taikymo dėsningumus. Remiantis šiais metodais buvo formuluojamos darbe priimtose išvados, apibendrinimai.

Tyrimo išvados

1. Asmens ūkinės veiklos laisvė, kuri garantuojama 1992 m. Konstitucijos IV skirsnio „Tautos ūkis ir darbas“ konstitucinėse nuostatose, išreiškia teisės ir ekonominės minties junginį. Dėl šios kategorijos unikalumo būtina ją analizuoti tarpdisciplininiu požiūriu, įvertinant asmens ūkinės veiklos laisvės objekto ekonominės-teisinės sampratos sudėtingumą ir ilgaamžę raidą bei kaitą. Didelę reikšmę šios kategorijos analizei turi nuo XVI a. Vakarų Europoje susiformavusių ekonominės minties teorijų, paskatintųjų ekonominės laisvės koncepcijos pasaulinę sklaidą, atspindžiai to meto Lietuvos mokslininkų darbuose ir

pamatiniuose teisėkūros aktuose: Lietuvos Statutuose, 1791 m. Konstitucijoje. Be šių teisės aktų ir juose pasireiškiančios tam tikro asmens (bajoro, jam prilygti galinčio miestiečio) ūkinės veiklos laisvės užuomazgų analizės, neįmanoma tinkamai suprasti, aiškinti bei taikyti Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos preambulės nuostatos „teisinius pamatus grindusi Lietuvos Statutais ir Lietuvos Respublikos Konstitucijomis“ ekonominio istorinio aspekto. Ši tarpdisciplininė analizė sudaro prielaidas išvadai, kad Steigiamojo Seimo priimtoje 1922 m. Konstitucijoje įtvirtinti asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai (kurie beveik pažodžiui pakartoti 1928 m. Konstitucijoje, bet iš esmės skyrėsi nuo liberalius ūkinės veiklos laisvės pagrindus iškraipusių 1938 m. Konstitucijos nuostatų) laikytini nuoseklios Lietuvos Respublikos konstitucinės ekonominės tradicijos pradžia.

2. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintos asmens ūkinės veiklos laisvės juridinio turinio oficiali dualistinė samprata laikytina metodiškai objektyviai pagrįsta: joje išvelgiant tiek subjektinę konstitucinę laisvę, apimančią platų nebaigtinį teisinių galimybių sąrašą, tiek ir konstitucinį principą, vertybę. Skirtingas asmens ūkinės veiklos laisvės sampratos traktavimas gali nulemti nevienodą šios laisvės turinio analizę, todėl pagrindą diskutuoti sudaro tai, kad: 1) vienoje valstybėje ūkinė veiklos laisvė pripažįstama kaip konstitucinė subjektinė teisė (Vokietija), o kitose – ir kaip valstybės ūkio pagrindus formuojantis konstitucinis principas (Lenkija); 2) EŽTK ši laisvė (jos tiesiogiai neįtvirtinus, bet pabrėžiant jos glaudų ryšį su įtvirtinta privačios nuosavybės teise) pripažįstama subjektine laisve, o Chartijoje – ne tik pagrindine asmens teise, bet ir teisės principu.
3. Ūkinės veiklos laisvės subjektais laikant ne tik fizinius, bet ir juridinius asmenis, susiduriama su dviejų tipų teisinio reguliavimo koncepcijomis ir jų tarpusavio harmonizavimo problema. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei EŽTK oficialiu aiškinimu tenka pripažinti viešuosius juridinius asmenis ūkinės veiklos laisvės subjektais, o Lenkijos ir Vokietijos konstitucinė doktrina bei tam pritarianti Europos Sąjungos teisminių institucijų jurisprudencija skatina manyti, kad ekonominę veiklą vykdantys viešieji juridiniai asmenys negali šios veiklos grįsti asmens ūkinės veiklos laisvės garantija. Pastaroji koncepcija iš esmės

priimtinesnė ekonominės konstitucijos liberalios sampratos požiūriu. Principinis viešųjų juridinių asmenų eliminavimas iš ekonominės veiklos laisvės subjektų rato pagrįstas tuo, kad šie asmenys, vykdydami atitinkamą ekonominę veiklą, įgyvendino valstybės *ius imperium*, ir teismine tvarka gali ginti savo interesus, kylančius iš tik jiems įstatymais specifiskai suteiktų teisių, bet ne iš konstitucinio (ar Europos Sąjungos teisės) lygmens asmens ūkinės veiklos laisvės pagrindų.

4. Normų konstitucinės kontrolės metodologiją, taikomą Lietuvos Respublikoje tiriant asmens ūkinės veiklos laisvės (kaip subjektinės laisvės) ribojimų konstitucingumą, derėtų tobulinti neapsiribojant siauresne specialiujų ūkinės veiklos ribojimo sąlygų (formalia – ribojimas tik įstatymo pagrindu, materialia – tik esant viešajam interesui) patikra. Turėtų būti labiau orientuojamasi į EŽTT ir Europos Sąjungos teisminių institucijų praktikoje taikomą platesnį tyrimą, ar atitinkamas ūkinės veiklos laisvės ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, ar šiuo ribojimu nebuvo paneigiama ekonominės veiklos laisvės prigimtis bei ar buvo laikomasi proporcingumo principo.

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Teisinės ūkinės veiklos laisvės ištakos. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 84–99.
2. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos ūkinės veiklos laisvės konstitucinių pagrindų lyginamieji aspektai. *Teisė*, 2015, t. 96, p. 162–186.
3. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Konstitucinė ūkio reguliavimo tradicija 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje. Iš: *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 267–289.

AUTORĖS KITOS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS

1. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej wobec europejskich standardów prawa do sądu. *Przegląd prawa konstytucyjnego*, 2016, nr. 3 (31), s. 349-371.
2. JUŠKEVIČIŪTĖ-VILIENĖ, A. Zasady podziału władzy na Litwie. Iš: *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich*. Tom II, redakcja naukowa: Sabina Grabowska, Radosław Grabowski, ISBN 978-83-7996-370-6, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, s. 86-98.

AUTORĖS PRANEŠIMŲ NACIONALINĖSE IR TARPTAUTINĖSE KONFERENCIJOSE SĄRAŠAS

1. Parengtas ir perskaitytas pranešimas tema: „Konkurencija – laisvė ar prievolė“ (2014 m. gegužės 16-18 d. Lietuvos socialinių mokslų forumas, Lietuva).
2. Parengtas ir perskaitytas pranešimas tema: „Ūkinės veiklos laisvės genezė viduramžiais ir įtaką šiuolaikinių ekonominių santykių vystymosi procesui“ (2014 m. balandžio 25 d. Teisės ir administravimo fakultetas, Lodzės universitetas, Lenkija).
3. Parengtas ir perskaitytas pranešimas tema: „Social and economic rights as fundamental rights?“ (2015 m. spalio 11 d. Teisės ir administravimo fakultetas, Lodzės universitetas, Lenkija).
4. Parengtas ir perskaitytas pranešimas tema: „Wirtschaftsfreiheit in Europa“ (12-oji Europos teisės vasaros mokykla, Teisės fakultetas, Vilniaus universitetas, Lietuva).
5. Parengtas ir perskaitytas pranešimas tema: „Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej wobec europejskich standartow prawa so sądu“ (2015 m. spalio 23 d. Teisės, administravimo ir ekonomikos fakultetas, Vroclavo universitetas, Lenkija).
6. Parengtas ir perskaitytas pranešimas tema: „Freedom of economic activity in the regulations Polish Constitution and the Constitution of Lithuania“ (2016 m. balandžio 15 d. Teisės ir administravimo fakultetas, Žešovo universitetas, Lenkija).

INFORMACIJA APIE AUTORE

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė gimė 1980 m. gruodžio 15 d. Vilniuje.

Išsilavinimas

2011 – 2017 m. doktorantūros studijos Vilniaus universiteto Teisės fakultete (tame tarpe stažuotės Regensburgo universiteto Teisės fakultete (Vokietija), Lodzės universiteto Teisės ir administravimo fakultete (Lenkija), Lenkijos Respublikos Konstituciniame Tribunole).

2005 m. – 2010 m. vadybos ir verslo administravimo magistro studijos Vilniaus universiteto Tarptautinėje verslo mokykloje.

2000 – 2005 m. vientisosios magistro studijos Vilniaus universiteto Teisės fakultete (tame tarpe Erasmus studijos Humboldto universitete (Vokietija)).

1999 m. baigė Vilniaus m. Ažuolyno vid. mokyklą.

Profesinė patirtis

2016 m. iki dabar – Centrinės administracijos Teisės departamento direktorė Vilniaus universitete.

2008 m. – 2016 m. teisėjo padėjėja Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme.

2006 m. – 2008 m. Konkurencijos politikos skyriaus vyr. specialistė Lietuvos Respublikos konkurencijos taryboje (stažuotė Europos Komisijos Konkurencijos generalinio direktorato Kartelių skyriuje (2008 m. vasario 1 d. – 2008 m. birželio 1 d.)).

2005 m. – 2006 m. Teisės departamento Juridinio skyriaus vyr. specialistė Vilniaus miesto savivaldybės administracijoje.

Akademinė veikla

2012 m. rugsėjis iki dabar – asistentė Vilniaus universiteto Teisės fakultete (veda Konstitucinės teisės seminarus ir Valstybės ūkio reguliavimo paskaitas).

2016 m. Lietuvos mokslo taryba skyrė Doktoranto stipendiją už akademinis pasiekimus.